

บทที่ 12 **รัฐบาลพลเรือนภายหลัง**
เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

เค้าโครงเรื่อง

1. รัฐบาล นายสัญญา ธรรมศักดิ์
 - 1.1 การเมืองยุคเป็นนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 1
 - 1.2 การเมืองยุคเป็นนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 2
2. รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ครั้งที่ 1
3. รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
 - 3.1 คณะรัฐบาล
 - 3.2 รัฐบาลและปัญหาด้านเสถียรภาพ
 - 3.3 การเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2519
4. รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ครั้งที่ 2
 - 4.1 คณะรัฐบาล
 - 4.2 สภาพการเมืองก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519
 - 4.3 ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 3 และเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519
5. การเมืองยุคคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน

สาระสำคัญ

1. รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ บริหารประเทศในช่วงการเมืองยุคประชาธิปไตยเบ่งบาน และความตื่นตัวด้านเสรีภาพทางการเมืองที่กว้างขวางอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

2. ภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2517 ทำให้การเมืองดำเนินไป
ในระบบพรรคการเมือง และการบริหารประเทศโดยรัฐบาลผสมจากพรรคการเมืองต่าง ๆ โดย
ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้จัดรัฐบาลผสมเสียงข้างน้อยของพรรคชาติปิตัยกับพรรคเกษตรสังคม
ขึ้น จึงเป็นรัฐบาลที่ขาดเสถียรภาพ

3. ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จัดรัฐบาลผสม 16 พรรค ปัญหาความขัดแย้งภายใน
พรรครัฐบาลจึงมีมากและบริหารประเทศด้วยความยากลำบาก ทำให้มีการยุบสภา

4. รัฐบาลผสม 4 พรรค ของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ภายหลังการเลือกตั้ง พ.ศ.
2519 ประสบปัญหาการแตกแยกภายในพรรคชาติปิตัย และพรรคร่วมรัฐบาล ตลอดจนผลกระทบ
จากความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มที่มีแนวคิด "ฝ่ายขวา" และ "ฝ่ายซ้าย" นำไปสู่
เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519

5. การยึดอำนาจของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน เป็นการกลับมาสร้างอำนาจทาง
การเมืองได้สำเร็จของฝ่ายทหาร ซึ่ง ได้สูญเสียบทบาทและความสำคัญไประยะหนึ่งนับตั้งแต่เหตุการณ์
14 ตุลาคม พ.ศ.2516

จุดประสงค์การเรียนรู้

หลังจากศึกษาบทที่ 12 แล้ว นักศึกษาสามารถ

1. วิเคราะห์การเมือง หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 จนถึงการเลือกตั้ง
ทั่วไป พ.ศ.2518 ได้
2. สรุปการเมืองในสมัย รัฐบาลม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้
3. สรุปการเมืองในสมัย รัฐบาลม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้
4. วิเคราะห์สาเหตุ เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ได้
5. อธิบายการเมืองยุคคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินได้

□□

□ ในบทที่ 12 นี้ จะศึกษาการเมืองหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 จนถึง คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินเข้ายึดอำนาจจากรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 อันเป็นช่วงเวลาการบริหารประเทศของรัฐบาลพลเรือนช่วงที่ 2 ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย มีนายกรัฐมนตรีทั้งสิ้น 3 คนคือ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2517 การเลือกตั้งทั่วไป 2 ครั้ง พ.ศ. 2518 และ 2519 บทบาทพรรคการเมืองโดดเด่นมาก ขณะเดียวกันได้มีการตื่นตัวทางการเมืองของประชาชน และบทบาททางการเมืองของกลุ่มพลังต่าง ๆ □

1. รัฐบาล นายสัญญา ธรรมศักดิ์

1.1 การเมืองยุคเป็นนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 1

ก. คณะรัฐบาล

นายสัญญา "นายกฯพระราชทาน" เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 จัดตั้งคณะรัฐบาล มีรายนามคณะรัฐมนตรี ดังต่อไปนี้

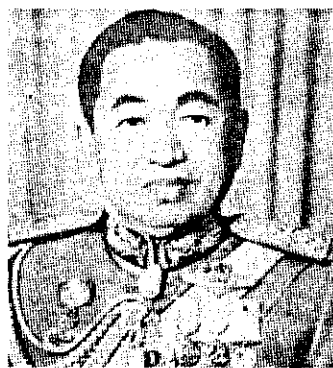

ภาพที่ 49

นายสัญญา ธรรมศักดิ์

1. นายสุกิจ นิมมานเหมินทร์	รองนายกรัฐมนตรี
2. พลโทแสวง เสนาณรงค์	รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี
3. พลอากาศเอก ทวี จุลละทรัพย์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
4. นายบุญมา วงศ์สวรรค์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง
5. นายจรูญพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
6. มจ.จักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธ์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
7. พลเรือตรีชลี สินธุโสภณ	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม
8. นายชาญชัย ลี้ถาวร	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์

9. นายกมล วรรณประภา	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
10. นายประกอบ หุตะสิงห์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
11. นายอภัย จันทวิมล	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
12. นายอุดม โปษะกฤษณะ	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข
13. นายโอสถ โกศิน	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม
14. นายอรุณ สรเทศน์	รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ
15. พลเรือเอกถวิล รายนานนท์	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม
16. พลเอกสุกิจ มัยลาภ	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม
17. นายเชื้อ สุสายัณฑ์	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง
18. พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงต่างประเทศ
19. พลตำรวจเอกพิชัย กุลละวณิชย์	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
20. พลตำรวจโทประจวบ สุนทรากรู	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม
21. นายจรรยา สິญูเรือง	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์
22. พลตำรวจโทชุมพล โลหะชาละ	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย
23. นายพ่วง สุวรรณรัฐ	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย
24. นายบุญสม มาร์ติน	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
25. นายเสม พริ้งพวงแก้ว	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสาธารณสุข
26. นายสะอาด หงษ์ยนต์	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม

ภาพที่ 50
พลเอก กฤษณ์ สีวะรา

คณะรัฐมนตรีของรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ประกอบด้วย ข้าราชการประจำ ทั้งฝ่ายทหาร พลเรือน และตำรวจ โดยมีฐานอำนาจทางทหารจาก พลเอกกฤษณ์ สีวะรา ผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้บัญชาการรักษาระนคร และรักษาความสงบทั่วไป

รัฐบาลได้เข้าแถลงนโยบายต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติเมื่อ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2510 และยังคงใช้ธรรมนูญการปกครอง พ.ศ. 2515 ที่คณะปฏิวัติของจอมพลถนอม รำวงขึ้น เป็นหลักในการบริหาร

ประเทศ แต่เนื่องจากสมาชิกสมาชิกรัฐสภาเดิมยังคงอยู่ ดังนั้นรัฐบาลจึงได้ตัดสินใจออกพระราช-
กฤษฎีกายุบสมาชิกรัฐสภาแห่งชาติ (16 ธันวาคม พ.ศ.2516) รวมทั้งดำเนินการจัดตั้งสมาชิกรัฐสภา
แห่งชาติชุดใหม่

สมาชิกรัฐสภาแห่งชาติชุดใหม่ จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ.2516 โดยชั้น
แรกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง "สมัชชาแห่งชาติ" มีสมาชิก 2,347 คน
จากบุคคลทุกอาชีพ เพื่อมาเลือกสรรสมาชิกรัฐสภาแห่งชาติ จำนวน 299 คน สมาชิกใหม่มี
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นประธาน สภาจะทำหน้าที่เสมือนรัฐสภาและหน้าที่นิติบัญญัติ และ
สมาชิกรัฐสภาแห่งชาติจำนวน 18 นายจะได้รับแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ
โดยยกร่างให้แล้วเสร็จภายใน 3 เดือน คณะกรรมการฯ ประกอบด้วยคณะอนุกรรมการ 3 คณะ
คือ คณะอนุกรรมการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหารัฐธรรมนูญ คณะอนุกรรมการรับฟังความคิดเห็นและ
เผยแพร่มติและหลักการของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ และคณะอนุกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญ
ทั้งนี้ โดยใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 มาเป็นแนวทางพิจารณา

ข. ยุคประชาธิปไตยเบ่งบาน

1. รัฐบาลและปัญหาจากกลุ่มอำนาจเดิม

รัฐบาลได้ใช้มาตรา 17 แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ.2515
ยึดทรัพย์สินของจอมพลถนอมและพรรคพวก ในวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2517 ซึ่งทรัพย์สินนี้ได้ถูกอายัดมา
ตั้งแต่วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ.2516

27 ธันวาคม พ.ศ.2517 จอมพลถนอม และภรรยา ได้ลักลอบเดินทางกลับ
เข้าประเทศ โดยมีทหารกลุ่มหนึ่งให้ความช่วยเหลือ เหตุผลในการเดินทางกลับอ้างว่ามาเยี่ยมบิดา
ที่กำลังป่วย ได้เกิดการชุมนุมต่อต้านและล้อเค้าวางจะขยายตัวลุกลามไปใหญ่โต รัฐบาลจึงยุติปัญหา
ด้วยการจัดส่งจอมพลถนอม และภรรยาพร้อมกับบิดา ออกไปพักยังประเทศสิงคโปร์ เมื่อ 29
ธันวาคม พ.ศ.2517 ซึ่งรัฐบาลสิงคโปร์ยินยอมให้พำนักได้เป็นการชั่วคราว โดยจะต้องไม่ยุ่งเกี่ยว
กับการเมือง

แต่ปัญหาที่รัฐบาลต้องเผชิญอย่างหนักหน่วงที่สุด คือ การเมืองในยุคเสรีภาพ
ทางการเมืองเปิดกว้าง หรือ "ยุคประชาธิปไตยเบ่งบาน"

2. นิสิต นักศึกษากับการเมือง

กลุ่มนิสิต นักศึกษา ที่รวมกันได้เป็นอย่างดีเมื่อ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ก็

เพราะมีเป้าหมายร่วมกันคือ การต่อต้านอำนาจเผด็จการของรัฐบาลทหาร และได้รับความศรัทธา ความสนับสนุน ความร่วมมือจากประชาชนอย่างดียิ่ง ประชาชนได้บริจาคเงินให้แก่ศูนย์กลางนิสิต-นักศึกษา เป็นจำนวนมาก ยอดเงินในวันที่ 24 มกราคม พ.ศ.2517 มีจำนวนถึง 21 ล้านบาท ซึ่งไม่เคยมีกลุ่มพลังทางการเมืองใดได้รับการบริจาคและสนับสนุนจากประชาชนมากอย่างนี้มาก่อน¹

ภายหลังจากเหตุการณ์ล้มรัฐบาลจอมพลถนอม ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ได้เริ่มเป็นผู้นำในการเรียกร้องความเป็นธรรมในสังคม โดยให้ความสนใจปัญหาต่าง ๆ ของประเทศ และเข้าร่วมกิจกรรมภายนอกมหาวิทยาลัย รวมทั้งกิจกรรมทางการเมือง เช่น ออกค่ายอาสา พัฒนาชนบท ต้องการฟื้นฟูฐานประชาธิปไตยในหมู่ประชาชน และต้องการรวมพลังต่อสู้เพื่อความ เป็นธรรมในสังคมรวมทั้งการต่อต้านการรุกรานอธิปไตยของชาติ กรณีแรงจูงใจให้สถาบันทศพรอเมริกัน ให้ออกจากประเทศไทย

ดังนั้นจึงเกิดโครงการต่างๆ เช่น "โครงการเผยแพร่ประชาธิปไตย" โดยนักเรียน นิสิต นักศึกษาอาสาสมัคร ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล "โครงการกลับสู่ชนบท" เพื่อให้ นิสิต นักศึกษาช่วยงานพัฒนาชาวชนบทให้ตื่นตัวทางการเมือง และรู้จักสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ "โครงการช่วยเหลือชาวนาชาวไร่" ในเรื่องปัญหาที่ดินทำกิน ปัญหาหนี้สิน ปัญหานายทุนและเจ้าของ ที่ดิน และมีการจัดตั้ง "สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย" เป็นองค์กรกลาง นอกจากนี้ ยังช่วยเหลือกรรมการเรื่องความเป็นธรรมของค้ำจ่าง สวัสดิการ และเป็นที่มาของ "โครงการสาม ประสาน" คือความร่วมมือระหว่าง นิสิต นักศึกษา กรรมการและชาวนาชาวไร่

การเคลื่อนไหวของนิสิต นักศึกษาทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่การรณรงค์ปัญหา การรุกรานทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ช่วยรัฐบาลรณรงค์ให้คนไทยใช้สินค้าไทย กรณีเรียกร้องให้รัฐบาล ดำเนินการกับบริษัทเท็มโก ซึ่งเป็นบริษัทขุดแร่ และผูกขาดสัมปทานแร่ทางภาคใต้ เป็นต้น

3. ความตื่นตัวทางการเมืองในสังคมไทย

ยุคของรัฐบาลนายสัญญา จัดว่าเป็นยุคความตื่นตัวด้านเสรีภาพและการแสดงออกทางการเมือง การชุมนุมประท้วงได้แพร่ขยายอย่างกว้างขวางทั้งในกรุงและต่างจังหวัด โดยมีจุดมุ่งหมายต่าง ๆ กัน ทั้งประท้วงการบริหาร ประท้วงขับไล่ผู้บริหาร ประท้วงปัญหาแรงงาน ต่อต้านสินค้าแพง ต่อต้านการกักตุนสินค้า ฯลฯ ดังข้อมูลกรณีพิพาทแรงงานถึงขั้นนัดหยุดงานระหว่าง พ.ศ.2516 จำนวน 501 ครั้ง และ พ.ศ.2517 จำนวน 357 ครั้ง หากเปรียบเทียบย้อนหลัง จะเห็นความแตกต่างมาก เพราะ พ.ศ.2513 มี 27 ครั้ง พ.ศ.2514 มี 34 ครั้ง เท่านั้น

4. รัฐบาลลาออก

นับตั้งแต่รัฐบาลได้เข้าบริหารประเทศ จะเห็นได้ว่าการรวมตัวกันของกลุ่มพลัง หรือกลุ่มผลประโยชน์หลายกลุ่มเรียกรวม และแสดงออกในเรื่องต่างๆ รัฐบาลต้องใช้วิธีการประนีประนอมผ่อนปรน จึงมีการใช้กฎหมายบังคับรัฐบาลอยู่เสมอ รวมทั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติก็ได้แสดงบทบาทอย่างอิสระ ดังเช่น เมื่อ 11 มกราคม พ.ศ.2517 รัฐบาลนำร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมภาษีรถยนต์ ด้วยคะแนนเสียง 77 : 62 จึงเป็นเหตุให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังขอลาออก แต่ได้ถูกยับยั้งไว้

รัฐบาลนายสัญญาบริหารประเทศท่ามกลางยุคที่มีเสรีภาพกว้างขวางจนเกินขอบเขต จึงเป็นเหตุให้ในที่สุด นายสัญญา ตัดสินใจลาออก (21 พฤษภาคม พ.ศ.2517) แม้ในขณะนั้นรัฐธรรมนูญยังร่างไม่แล้วเสร็จ และสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ก็ได้มีมติสนับสนุนให้นายสัญญา ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อไปอีกครั้งหนึ่ง (23 พฤษภาคม พ.ศ.2517)

1.2 การเมืองยุคเป็นนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 2

ก. คณะรัฐบาล

นายสัญญา จัดคณะรัฐบาลใหม่โดยการปรับเปลี่ยนรัฐมนตรีบางตำแหน่งเพื่อความเหมาะสม รัฐบาล"สัญญา 2" มีรายนามคณะรัฐมนตรี ดังนี้

1. นายประกอบ หุตะสิงห์	รองนายกรัฐมนตรี
2. นายมนูญ บริสุทธิ์	รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี
3. พลเอกรวญ สุธานันท์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
4. นายสมหมาย ยุนตระกูล	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง
5. นายจรูญพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
6. มจ.จักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธ์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
7. นายเชาว์ ณ ศีลวันต์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม
8. นายวิจารณ์ นิเวตวงศ์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์
9. พลตำรวจตรีอรุณสิทธิ์ สิทธิสุนทร	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
10. นายกิตติ สีหนนธ์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
11. นายเกรียง กীরติกร	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
12. นายอุดม ไปษะกฤษณะ	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข

13. นายอรุณ สรเทศน์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม
14. นายเกษม สุวรรณกุล	รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ
15. พลเรือเอกถวิล รายนานนท์	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม
16. พลอากาศเอกบัว ศิริทรัพย์	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม
17. นายสนั่น เกตุทัต	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง
18. พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
19. นายเถลิง ถังรวงวาฬสวัสดิ์	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์
20. นายพันธ์เลิศ บุรณะศิลป์	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์
21. นายศรีภูมิ สุขเนตร	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม
22. นายประสงค์ สุขุม	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์
23. พลตำรวจเอกประจวบ สุนทรากรู	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย
24. พลตำรวจโทชุมพล โลหะชาละ	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย
25. นายเทียน อึ้งกุล	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย
26. นายสมภาพ โทตระกิตย์	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม
27. มล.จิรายุ นพวงศ์	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
28. นายเสม พริ้งพวงแก้ว	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสาธารณสุข
29. นายประกายเพชร อินทุโสภณ	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม

อาจกล่าวได้ว่านายสัญญา จำเป็นต้องยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นครั้งที่ 2 เพื่อให้การร่างรัฐธรรมนูญได้ดำเนินต่อไป

การร่างรัฐธรรมนูญดำเนินไปท่ามกลางบรรยากาศทางการเมืองที่มีความขัดแย้งระหว่างผู้นำของกลุ่มนิสิต นักศึกษา กับกลุ่มนักเรียนอาชีวะ โดยสะท้อนจากท่าทีที่มีต่อสมานัตินิติบัญญัติแห่งชาติ และเมื่อร่างรัฐธรรมนูญได้รับความเห็นชอบจากสมานัตินิติบัญญัติฯ ก็ได้มีพระบรมราชโองการประกาศใช้ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517" ในวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2517 เป็นเหตุให้รัฐบาลสิ้นสุดลง แต่ยังคงรักษาการกับเตรียมการเลือกตั้งต่อไป

ข. รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 พ.ร.บ.พรรคการเมือง พ.ศ. 2517
และการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2518

1. รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517³

รัฐธรรมนูญฉบับนี้ เป็นฉบับที่ 10 ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากกว่าฉบับอื่น โดยกำหนดให้ ประเทศมีการปกครองโดยรัฐสภาอย่างแท้จริง ฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ มีความสัมพันธ์กันในลักษณะดุลย์อำนาจซึ่งกันและกัน หัวหน้าฝ่ายบริหาร (นายกรัฐมนตรี) และสภาผู้แทนราษฎร ต้องมาจากการเลือกตั้งของประชาชนโดยตรง กำหนดให้มี 2 สภา คือ วุฒิสภา และสภาผู้แทนฯ ให้มีเสรีภาพในการรวมตัวเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ และพรรคการเมือง (มาตรา 44, 45) การแก้ไขบทบัญญัติต่างๆ ให้ถือเอาคะแนนเสียงเพียงกึ่งหนึ่งของสมาชิกสภาทั้งสอง (มาตรา 228) ซึ่งจะช่วยให้การแก้ไขบทบัญญัติเป็นไปได้ง่ายขึ้น

ในบทบัญญัติที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ว่า ในกรณีที่ไม่มีพระราชโอรส รัฐสภาอาจให้ความเห็นชอบในการให้พระราชธิดา สืบราชสันตติวงศ์ก็ได้

นอกจากนี้ ยังกำหนดหลักการให้การเมืองดำเนินไปในระบบพรรค โดยส.ส.ต้องสังกัดพรรคการเมือง ห้ามรัฐมนตรีเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการค้า โดยห้ามมีตำแหน่งกรรมการผู้จัดการหรือลูกจ้าง และห้ามสมาชิกรัฐสภา รวมทั้งรัฐมนตรีรับสัมปทานจากรัฐ (มาตรา 103, 104) รัฐมนตรีต้องแสดงรายการทรัพย์สินต่อประธานรัฐสภา

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 ได้แยกข้าราชการประจำออกจากการเมืองด้วยการห้ามข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภา และตำแหน่งรัฐมนตรี แล้วยังยกฐานะของสภาผู้แทนราษฎร ให้เหนือกว่าวุฒิสภาอันเป็นสภาแต่งตั้ง โดยบัญญัติให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นประธานรัฐสภา และประธานวุฒิสภาเป็นรองประธานรัฐสภา และให้ใช้ข้อบังคับการประชุมของสภาผู้แทนในการประชุมของรัฐสภา นับเป็นครั้งแรกของการเมืองไทย ซึ่งยกฐานะของสภาที่มาจากการเลือกตั้งเหนือกว่าสภาที่มาจากการแต่งตั้ง

แต่มีข้อสังเกตประการหนึ่งคือ บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 มิได้ให้อำนาจแก่รัฐบาลอย่างพอเพียง ในยามเกิดวิกฤตการณ์สำคัญ หรืออำนาจที่เรียกว่า "อำนาจพิเศษในสถานการณ์พิเศษ" ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรัฐธรรมนูญฉบับนี้ร่าง ในขณะที่บรรยากาศทางการเมืองหวาดกลัวเผด็จการ และเกรงว่ารัฐธรรมนูญจะให้อำนาจรัฐบาลมากเกินไป⁴

อย่างไรก็ตามจากการที่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 มีบทบัญญัติรวมทั้งสิ้น 238 มาตรา มากกว่าทุกฉบับที่ผ่านมา "จึง เป็นรัฐธรรมนูญที่มี เนื้อหาสาระมากกว่ารัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ ทุกฉบับ และเป็นรัฐธรรมนูญฉบับเดียวที่ถูกร่างขึ้นในบรรยากาศที่เสรี ไม่ถูกบงการโดยผู้มีอำนาจกลุ่มใด ๆ"⁵ และรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 ได้แสดงความพยายามป้องกันมิให้รัฐธรรมนูญถูกล้มโดยง่าย ด้วยการบัญญัติ

ข้อห้ามมิให้นิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำการล้มล้างรัฐธรรมนูญ (มาตรา 4)

2. พระราชบัญญัติพรรคการเมือง

ในวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2517 ได้มีพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2517 ประกาศใช้ และหลังจากนั้นก็ ได้มีผู้ไปยื่นขอจดทะเบียนตั้งพรรคการเมืองที่กระทรวงมหาดไทยมากมายรวมทั้งสิ้น 43 พรรค⁶ ทั้งนี้เพราะรัฐธรรมนูญกำหนดให้ ส.ส. ต้องสังกัดพรรคการเมือง แต่ไม่ได้กำหนดจำนวนหรือขนาดของพรรคการเมืองที่มีสิทธิส่งสมาชิกของพรรคเข้ารับเลือกตั้งไว้ ยังผลให้มีการตั้งพรรคการเมืองขึ้นเพื่อให้ตัวผู้ก่อตั้งมีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเท่านั้น โดยมีเจตนาที่จะใช้พรรคการเมืองเป็นเครื่องมือในการรวมประชาชนที่มีความเชื่อหรือเป้าหมายทางการเมืองอย่างเดียวกัน⁷

ลำดับต่อไปนี้จะได้นำพรรคการเมืองบางพรรคมาพิจารณา

พรรคกิจสังคม : กลุ่มบุคคลสำคัญที่ร่วมกันก่อตั้งพรรคในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2517 มี 2 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มแรก เป็นกลุ่มของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช พร้อมด้วย นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ เป็นแกนนำของกลุ่ม และ ดร. เกษม ศิริสัมพันธ์ นายประยูร จินดาศิลป์ นายพงษ์ สาระสิน นายโกศล ไกรฤกษ์ นายประกายเพชร อินทุโสภณ นางศศิมา ศรีวิกรณ์ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มนักการเมืองหน้าเก่า อาจารย์มหาวิทยาลัย และนักธุรกิจ ล้วนแต่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มของนายบุญชู โรจนเสถียร กลุ่มนี้เป็นบุคคลที่ร่วมธุรกิจเดียวกัน⁸ พรรคนี้มีนโยบายแนวกว้างคือ "เงินผัน ประกันราคาพืชผล สร้างเสริมสภาพตำบล คนจนรักษาฟรี"

ภาพที่ 51

นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์

พรรคธรรมสังคม : นายทวิช กลิ่นประทุม เป็นหัวหน้าพรรค พรรคนี้ไม่มีผู้นำที่มีชื่อเสียงระดับชาติ หัวหน้าพรรคเคยเป็นสมาชิกพรรคเสรีมนังคศิลา มีฐานะทางการเงินสูง จากการเป็นผู้รับจ้างขนส่งอาวุธและสัมภาระให้แก่สหรัฐอเมริกา ผ่านประเทศไทย ไปอินโดจีนในช่วงสงครามเวียดนาม นโยบายของพรรคอยู่ในแนวทางทุนนิยมและเสรีนิยม ส.ส. พรรคนี้ เคยสังกัดพรรคเสรี

มั่งคั่ง และมักเป็นผู้นำในท้องถิ่นกระจายอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ^๙

พรรคชาติไทย : พลตรีประมาณ อติเรกสาร เป็นหัวหน้าพรรค ประกอบด้วย พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ และอดีตส.ส.พรรคเสรีมนังคศิลา สายจอมพลฉัตร ชุณหะวัณ และอดีตสมาชิกพรรคสหประชาไทยและอดีตสมาชิกพรรคสหภูมิ กล่าวได้ว่าเป็นพรรคนายทุนเพราะมีนักธุรกิจและนักอุตสาหกรรมเข้าร่วมด้วย โดยผู้นำของพรรคเป็นทหารเก่า พรรคพยายามเน้นความสำคัญของชาติ และความมั่นคงทางการเมือง¹⁰

ภาพที่ 52

พลตรีประมาณ อติเรกสาร

พรรคประชาธิปัตย์ : พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งจดทะเบียนใหม่ในครั้งนี้ ยังคงมี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นหัวหน้าพรรค แต่ได้เกิดปัญหาแย้งชิงการจดทะเบียนใช้ชื่อประชาธิปัตย์ในกลุ่มสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์เดิม จนต้องใช้คำสั่งชี้ขาดของศาล ให้ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นหัวหน้าพรรคและจดทะเบียนโดยใช้ชื่อพรรคประชาธิปัตย์ได้ ในวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ.2517 แต่การเริ่มต้นอีกครั้งของพรรคประชาธิปัตย์ครั้งนี้ ดำเนินไปท่ามกลางการขัดแย้งภายในพรรค¹¹ พรรคนี้เป็นพรรคการเมืองเก่ามีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป

พรรคเกษตรสังคม : นายเสวต เปี่ยมพงษ์สานต์ เป็นหัวหน้าพรรค นายนิยม อูปรมย์ นายสักร สามเสน และนายสวัสดิ์ คำประกอบ เป็นรองหัวหน้าพรรค และมีนาย จารุบุตร เรืองสุวรรณ เป็นเลขาธิการพรรค โดยมีนโยบายกึ่งสังคมนิยม

นอกจากนี้ยังมีพรรคสังคมนิยม มีนายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ เป็นหัวหน้าพรรค และมีนโยบายแนวกึ่งเสรีนิยมกึ่งสังคมนิยม พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย มีนายสมคิด ศรีสังคม เป็นหัวหน้าพรรค และมีนโยบายสังคมนิยม พรรคพลังใหม่ มี นายแพทย์กระแสร์ ชนะวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรค และมีนโยบายเสรีนิยม ฯลฯ และพรรคอื่น ๆ รวม 43 พรรค

3. การเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.2518

การเลือกตั้งทั่วไป วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2518 เป็นการแบ่งเขตเลือกตั้งเขตหนึ่ง ๆ มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ไม่เกิน 3 คน และผู้สมัครคนหนึ่งจะได้รับหมายเลขเรียงลำดับกันไปอย่างที่เราเรียกว่า "แบ่งเขตเรียงเบอร์" จะมีส.ส.ทั้งหมด 269 คน โดยมีอัตราส่วน

ราษฎร 150,000 คน ต่อส.ส. 1 คน "... การเลือกตั้งครั้งนี้ถือว่าการเลือกตั้งที่มีความสำคัญครั้งหนึ่ง เนื่องจากรัฐธรรมนูญระบุให้นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีจะต้องมาจากสภาผู้แทนราษฎร ดังนั้นจึงมีผู้สนใจลงสมัครรับเลือกตั้ง ไม่น้อย รวมทั้งบรรดาข้าราชการ และนักธุรกิจซึ่งในอดีตไม่สนใจในการสมัครรับเลือกตั้งเท่าใดนัก การรณรงค์หาเสียงเต็มไปด้วยความเข้มข้นเพราะเป็นการเลือกตั้งที่จะตัดสินใจว่าใครจะได้เป็นรัฐบาล"¹²

ผลการเลือกตั้ง ปรากฏว่า มีพรรคการเมือง ได้รับเลือกตั้งเข้ามาถึง 22 พรรค ตามลำดับคะแนนเสียง ดังต่อไปนี้

1. พรรคประชาธิปัตย์	72	คน
2. พรรคธรรมสังคม	45	คน
3. พรรคชาติไทย	28	คน
4. พรรคเกษตรสังคม	19	คน
5. พรรคกิจสังคม	18	คน
6. พรรคสังคมนิยม	16	คน
7. พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย	15	คน
8. พรรคพลังใหม่	12	คน
9. พรรคแนวร่วมสังคมนิยม	10	คน
10. นอกจากนั้นจะเป็นพรรคต่ำสิบอีก	13	พรรค

จะเห็นได้ว่า มีพรรคที่มีคะแนนเสียงเป็นกลุ่มเป็นก้อนเพียง 9 พรรค และไม่มีพรรคใดได้รับเลือกตั้งมาเกินกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนส.ส.ทั้งหมด (269 คน) คือ 135 คน แม้แต่พรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งได้รับเลือกมากที่สุดก็มีจำนวนเพียง 72 คนเท่านั้น

กิจกรรมการเรียนที่ 1	
1.	จดอธิบายการเมืองของยุคประชาธิปไตยเบื้องต้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516
2.	จงศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2517
3.	จงกล่าวถึงพรรคการเมืองสำคัญภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง

2. รัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ครั้งที่ 1

เมื่อผลการเลือกตั้งปรากฏว่าไม่มีพรรคใดมีเสียงข้างมากโดยเด็ดขาด พรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งมีจำนวนที่นั่งสูงสุด 72 ที่นั่ง จึงมีความชอบธรรมในการเป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ได้พยายามดำเนินการเจรจากับพรรคการเมืองอื่นๆ เพื่อเป็นแนวร่วมในการจัดตั้ง "รัฐบาลผสม" แต่ดูเหมือนว่าการเจรจามีปัญหาและอุปสรรคค่อนข้างมาก ด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ กัน ในที่สุดพรรคประชาธิปัตย์ได้ตกลงร่วมมือกับพรรคเกษตรสังคม ซึ่งมีส.ส. 19 คน โดยจัดตั้ง "รัฐบาลผสมเสียงข้างน้อย" รวมส.ส. 91 เสียง รูปรัฐบาลผสมเช่นนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นการจัดตั้งเนื่องจากรัฐบาลไม่มีทางเลือกประนีประนอมในทางอื่นใดแล้ว¹³ แต่ทั้งนี้ นับว่าพรรคกิจสังคม และพรรคพลังใหม่ก็ได้สนับสนุนให้ ม.ร.ว. เสนีย์ เป็นนายกรัฐมนตรีด้วย แต่จะไม่ขอเข้าร่วมคณะรัฐบาล สำหรับเหตุผลที่พรรคประชาธิปัตย์ร่วมมือกับพรรคเกษตรสังคม น่าจะเป็นเพราะทั้ง 2 พรรค มีนโยบายคล้าย ๆ กันคือ นโยบายเสรีนิยม และสามารถตกลงแบ่งสรรตำแหน่งรัฐมนตรีกันได้ ในอัตรา 3 : 1 คือจำนวน ส.ส. 3 คน ต่อรัฐมนตรี 1 ตำแหน่ง¹⁴

แต่มีข้อที่น่าสังเกตว่า ขณะที่พรรคประชาธิปัตย์กำลังดำเนินการจัดตั้งรัฐบาล ก็มีท่าทีออกมาว่า พรรคอื่น ๆ จำนวน 12 พรรค ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่ม "กลุ่มร่วมชาติ" วางแผนที่จะจัดตั้งรัฐบาลแข่งกับพรรคประชาธิปัตย์ และกลุ่มนี้ได้ประสบความสำเร็จในการชิงชัยตำแหน่งประธานสภาฯ และรองประธานสภาฯ คือ นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ หัวหน้าพรรคสังคมนิยม ได้เป็นประธานสภา และ นายประมวล กุลมาตย์ ส.ส. พรรคธรรมสังคม เป็นรองประธานสภา ทั้งนี้ เพราะพรรคอื่น ๆ มีความเห็นว่าพรรคประชาธิปัตย์ไม่ควรได้ทั้งตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติในขณะเดียวกัน อันอาจจะก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นในสภา¹⁵ การเลือกประธานสภาฯ และรองประธานสภาฯ จึงบ่งชี้การผนึกกำลังของกลุ่มร่วมชาติ ซึ่งน่าจะมีผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลผสมพรรคประชาธิปัตย์-เกษตรสังคม

ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช นำคณะรัฐมนตรีเข้าแถลงนโยบายต่อสภาเพื่อขอความไว้วางใจ ในวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2518 ในการซักถามอภิปราย พรรคฝ่ายค้านได้เน้นความสำคัญในนโยบาย 3 ด้าน คือ นโยบายด้านการเกษตร เศรษฐกิจ และด้านต่างประเทศ และรัฐบาลได้ถูกโจมตีเกี่ยวกับตัวบุคคลที่ประกอบเป็นคณะรัฐมนตรี กับถูกโจมตีนโยบายที่จะใช้ในการบริหารประเทศ

ผลการประชุมสภาลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลด้วยคะแนน 152 : 111 เสียง จากผู้เข้าประชุม 268 คนทำให้รัฐบาลผสม พรรคประชาธิปัตย์-เกษตรสังคม เป็นรัฐบาลที่ไม่ได้รับความไว้วางใจจากสภา เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์รัฐสภาไทย¹⁶ ซึ่งสรุปได้ว่าการไม่ได้รับความไว้วางใจนั้น มีเงื่อนไขมาจากรัฐบาลขาดเสียงข้างมากสนับสนุนในสภาเป็นประการสำคัญ

นายสมิคร สุนทรเวช ส.ส.กรุงเทพ พรรคประชาธิปัตย์ ได้แสดงทัศนะไว้ว่า "พรรคกิจสังคม และกลุ่มสังคมนิยมไม่ยอมลงคะแนนสนับสนุนเหมือนที่ตกลงกันไว้แต่แรก และการตอบโต้ การโจมตีของส.ส. พรรคอื่นในวันแถลงนโยบาย พรรครัฐบาลวางแผนไว้ไม่ดี"¹⁷ หรือมีเหตุจากพรรคธรรมสังคมได้มีมติให้ส.ส. ของพรรคเสนอการลงคะแนนลับไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจ เพื่อเป็นผลให้ล้มรัฐบาล¹⁸ หรือเพราะนโยบายของพรรคประชาธิปัตย์ไม่เป็นที่ยอมรับของพรรคการเมืองฝ่ายซ้าย เช่น พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย และพรรคแนวร่วมสังคมนิยม ซึ่งมีอุดมการณ์และนโยบายแบบสังคมนิยม¹⁹

ความล้มเหลวของรัฐบาลผสม พรรคประชาธิปัตย์-เกษตรสังคม ทำให้ต้องมีการจัดตั้งคณะรัฐบาลขึ้นใหม่โดยกลุ่มร่วมชาติ ซึ่งได้มอบตำแหน่งนายกรัฐมนตรีให้แก่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หัวหน้าพรรคกิจสังคม เนื่องด้วย "เป็นผู้ที่เหมาะสมกับตำแหน่งนี้มากที่สุด ด้วยความสามารถส่วนตัว และบารมีที่เหนือกว่า ตลอดจนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในทศวรรษสังคม"²⁰ ทั้งนี้โดยนายเปรม มาลากุล ณ อยุธยา สมาชิกพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย เป็นผู้เสนอชื่อ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และเป็นเหตุให้นายเปรม มาลากุล ถูกสมาชิกพรรคสังคมนิยมขับออกจากพรรค ดังนั้น นายเปรม จึงไปจัดตั้งพรรคสยามใหม่ ให้การสนับสนุนรัฐบาล กับต่อมานายเปรมได้รับตำแหน่ง "ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี" เป็นการตอบแทน²¹

มีข้อน่าสังเกตว่า ภายหลังจากจัดตั้งรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์แล้ว ตำแหน่ง "ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี" นี้จะมอบให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีพรรคพวกมาก โดยเฉพาะในกลุ่มพรรคต่ำสิบ รวม 20 ตำแหน่ง ส.ส. ที่ได้รับตำแหน่งที่ปรึกษาจะได้รับเงินเดือนเพิ่มอีกประมาณ 7,000 บาท และเมื่อได้เป็นถึง 1 ปีก็จะได้รับบำเหน็จบำนาญตามกฎหมาย²² และนั่นคือวิธีการหาเสียงสนับสนุนรัฐบาลวิธีหนึ่งของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์

กิจกรรมการเวียนที่ ๒
เหตุใดรัฐบาลผสม พรรคประชาธิปัตย์-พรรคเกษตรสังคม จึงไม่ได้รับความไว้วางใจจากสภา

3. รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

3.1 คณะรัฐบาล

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ หัวหน้าพรรคกิจสังคม ซึ่งมีที่นั่งในสภา 18 ที่นั่ง เป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลร่วมกับพรรคการเมืองอื่น ๆ เป็น 16 พรรค รวม 140 เสียง มีเสียงเกินกึ่งหนึ่ง 5 เสียง จัดตั้งขึ้นในวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2518 มีรายนามคณะรัฐมนตรี ดังนี้

ภาพที่ 53

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

1. พลตรีประมาณ อติเรกสาร	รองนายกรัฐมนตรี
2. นายปรีดา พัฒนถาบุตร	รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี
3. พลตรีประมาณ อติเรกสาร	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
4. พลเรือเอกกมล สีดกลิน	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม
5. นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย
6. พันตำรวจโทบุญเลิศ เลิศปรีชา	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย
7. พันเอกประกอบ ประยูรโกศลาภ	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย
8. นายบุญชู โรจนเสถียร	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง
9. นาวาอากาศโททินกร พันธุ์กระวี	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง
10. พลตรีศิริ ลีวิโยธิน	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม
11. ร้อยตรีบุญยงค์ วัฒนพงษ์	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม
12. นายอนันต์ ฉายแสง	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม
13. นายทวิช กลิ่นประทุม	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
14. นายอนันต์ ภัคดีประไพ	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

15. นายตาบชัย อัครราช	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์
16. นายประชุม รัตนเพียร	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข
17. นายอุทัย ชุตตะจันทร์	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสาธารณสุข
18. นายนิพนธ์ ศศิธร	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
19. นายสุวรงค์ ธนัญญา	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
20. นายสุรินทร์ เทพกาญจนา	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม
21. นายใหญ่ ศวิตชาติ	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
22. นายบุญคุ้ม จันทศรีสุริยวงศ์	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม
23. พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
24. นายทองหยด จิตตะวีระ	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์
25. พลโทชาญ อังศ์โชติ	รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ

"รัฐบาลผสม" ชุดนี้มีพรรคกิจสังคมเป็นแกนนำร่วมกับพรรคการเมืองอื่น ๆ คือ พรรคธรรมสังคม (45 เสียง) พรรคชาติไทย (28 เสียง) เป็นต้น นอกนั้นเป็นพรรคต่ำสิบ ส่วนพรรคฝ่ายค้าน มีพรรคประชาธิปัตย์ เป็นแกนนำ ร่วมด้วยพรรคเกษตรสังคม พรรคพลังใหม่ พรรคสังคมนิยม พรรคแนวร่วมสังคมนิยมแห่งประเทศไทย

แม้ว่ารัฐธรรมนูญจะกำหนดให้มีรัฐมนตรีได้ถึง 31 คน แต่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ก็มิได้จัดตั้งให้ครบ โดยอ้างว่าจำนวนที่จัดเพียงพอสำหรับสถานการณ์ในระยะเริ่มแรกของรัฐบาล แต่เมื่อพิจารณาให้ลึกกลงไป น่าจะเป็นเพราะจำนวนรัฐมนตรีที่เหลืออยู่ จะถูกนำไปใช้เป็นที่การเมืองในการเรียกร้องเสียงสนับสนุนจากส.ส. หรือพรรคการเมืองที่อยากได้ตำแหน่งรัฐมนตรี^{๕๖} ซึ่งการเมืองในเวลาต่อมาได้ยืนยันข้อสังเกตนี้จากการเปลี่ยนแปลงรัฐมนตรีของรัฐบาล

เมื่อรัฐบาลเข้าแถลงนโยบายเพื่อขอความไว้วางใจจากสภา พรรคการเมืองร่วมรัฐบาลสามารถพลิกกำลังได้อย่างตึง จึงได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนฯ ด้วยคะแนนเสียง 140 : 124 ซึ่งเกินครึ่งหนึ่งของจำนวนส.ส.ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้

3.2 รัฐบาลกับปัญหาด้านเสถียรภาพ

ก. ปัญหาการเมืองและการบริหาร

ปัญหาในการบริหารของรัฐบาลสหพรรคของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชคือ รัฐบาลต้องเผชิญกับการเคลื่อนไหวจากทุกกลุ่มอาชีพ ทั้งนิสิตนักศึกษา กรรมกร ชาวนาชาวไร่ จนดูเหมือน

กันว่า การชุมนุมประท้วงและนัดหยุดงานกลายเป็นเหตุการณ์ประจำวัน

ส่วนภายนอกก็มีสถานการณ์ในอินโดจีนทำให้รัฐบาลต้องดำเนินนโยบายให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ แต่หากเปรียบเทียบกันแล้ว ปัญหาภายในประเทศ การแย่งชิงประโยชน์ภายในคณะรัฐบาล โดยเฉพาะตัวนายกรัฐมนตรี เพื่อประโยชน์ตนและต่อสู้เพื่อประโยชน์ตนอย่างเปิดเผย²⁴ รัฐบาลถูกกดดันจนต้องปรับคณะรัฐมนตรี เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ภายในคณะรัฐมนตรี ระหว่างรัฐมนตรีต่างพรรค คือ เมื่อ 10 เมษายน พ.ศ.2518 และ 8 มกราคม พ.ศ.2519

ข. รัฐบาลกับกองทัพ

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งที่ปรากฏขึ้นในช่วงสมัยรัฐบาลม.ร.ว.คึกฤทธิ์ คือความแตกแยกในกองทัพ แม้ว่าในช่วงปี พ.ศ.2516 ความสัมพันธ์ของทหารในกองทัพ จะไม่ได้มีความเป็นเอกภาพมากนัก แต่ความแตกแยกก็ไม่ชัดเจนเท่าใดนัก แต่ขณะ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้ดำเนินนโยบายต่อทหารในลักษณะ "แบ่งแยกแล้วปกครอง" คือนโยบายสร้างความขัดแย้งในหมู่ "ผู้นำระดับสูงฝ่ายทหาร" เพื่อให้เกิดความแตกแยก²⁵

ความขัดแย้งได้ทวีมากขึ้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งผู้นำ 3 เหล่าทัพ ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2518 คือ การย้ายพลเอกฉลาด หิรัญศิริ จากผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก มาเป็นรองผู้บัญชาการทหารบก ผลจากการโยกย้ายกองทัพแตกแยกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มหนึ่ง มี พลเอกบุญชัย บำรุงพงศ์ พลเรือเอกสงัด ชลออยู่ และพลอากาศเอกกมล เดชะตุงคะ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ กลุ่มสอง คือ พลเอกฉลาด หิรัญศิริ กับพวก และกลุ่มสาม กลุ่มวางตัวเป็นกลาง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ อ้างว่าได้กระทำทุกทางเพื่อป้องกันฝ่ายถืออาวุธ ไม่ให้ปฏิวัติหรือเข้ามาทำลายระบอบประชาธิปไตย²⁶ กรณีการย้ายพลเอกฉลาด หิรัญศิริ ครั้งนี้มีผลกระทบทางการเมือง ถึงกับมีคำกล่าวว่าเป็น "การวางระเบิดเวลาทางการเมือง" และมีผลกระทบต่อพลตรีประมาณ อติเรกสาร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ถึงกับถูกเรียกร้องให้เปลี่ยนตัวรัฐมนตรี

กรณีการโยกย้ายนายทหารทำให้ความริ้วร้าวในคณะรัฐมนตรีทวีมากขึ้น โดยเฉพาะระหว่างพรรคธรรมสังคมกับพรรคชาติไทย ปัญหาเกี่ยวกับพลเอกฉลาด จะเรื้อรังต่อไป เพราะในช่วงรัฐบาลม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชต่อมา พลเอกฉลาด ได้ถูกย้ายเข้าประจำกองบัญชาการทหารสูงสุด และ 15 มิถุนายน 2519 พลเอกฉลาดก็ถูกย้ายไปประจำกระทรวงกลาโหม เพื่อช่วยราชการประจำตัวรัฐมนตรีว่าการ (พลเอกทวิช เสนีวงศ์ ณ อยุธยา) นับเป็นการย้ายถึง 3 ครั้งในรอบปี และหลังการยึดอำนาจโดยคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 พลเอกฉลาดได้ถูกปลดออกจากราชการ ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้ พลเอกฉลาดพยายามนำกำลัง

เข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ในเหตุการณ์ที่เรียกว่า "กบฏ 26 มีนาคม พ.ศ.2520"

ค. รัฐบาลกับสภาพเศรษฐกิจ²⁷

ปัญหาทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ปัญหาเงินเฟ้อ ปัญหาการจ้างงานอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ ทำให้อัตราการว่างงานค่อนข้างสูง ลูกจ้างในสถานประกอบการธุรกิจเรียกร้องขอเพิ่มค่าจ้าง เพราะค่าครองชีพสูงขึ้น มีการพิพาทแรงงาน และการนัดหยุดงาน จนเป็นเหตุให้ลูกจ้างจำนวนหนึ่งถูกปลดออกจากงาน ประกอบกับการถอนกำลังทหารสหรัฐอเมริกาออกจากไทย มีผลให้การจ้างแรงงานโดยตรงลดลง 50,000 คน และโดยอ้อมประมาณ 100,000 คนด้วย

ปัญหาประการต่อไป คือ ความแตกต่างระหว่างรายได้ของคนรวยและคนยากจน ไม่สมดุลย์กัน ไม่ว่าในแต่ละภูมิภาคหรือในเมืองกับชนบท รัฐบาลไม่อาจแก้ปัญหาความแตกต่างเหล่านี้ได้

อนึ่งยังมีปัญหาการขาดดุลย์การค้าและการชำระเงินตราต่างประเทศ ในปี 2518 ประเทศไทยต้องประสบกับภาวะการขาดดุลย์การค้าสูงสุดเป็นประวัติการณ์ มีมูลค่า 20,161 ล้านบาท ในขณะที่บรรยากาศการลงทุนของเอกชนซบเซา ซึ่งส่งผลต่อการจ้างแรงงาน การผลิต และภาวะเศรษฐกิจของประเทศโดยทั่วไป กล่าวโดยสรุปแล้ว สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจโดยทั่วไปอยู่ในภาวะค่อนข้างวิกฤติ

การเคลื่อนไหวในลักษณะต่างๆ เพื่อเรียกร้องสิทธิและความช่วยเหลือจากรัฐบาลของกลุ่มต่าง ๆ มีผลต่อการชะงักงันของการขยายตัวทางธุรกิจโดยตรง และบางครั้งการชุมนุมเรียกร้องมีผลบานปลายไปใหญ่โต และมีผลกระทบต่อการเมือง เช่น กรณี การประท้วงของพนักงานบริษัทแอสตาร์ด การ์เมนต์ ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2518 กรณีนัดหยุดงานของพนักงานโรงแรมดุสิตธานี ในเดือนเมษายน พ.ศ.2518 กรณีการชุมนุมประท้วงของพนักงานไทยการ์ดฐานทัพอเมริกาใน เดือนมิถุนายน พ.ศ.2518 กรณีการชุมนุมคัดค้านการขึ้นราคาข้าวสารของรัฐบาลในเดือนธันวาคม พ.ศ.2518 โดยกลุ่มสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ กรณีการชุมนุมและเดินขบวนพืงบ้านนายกรัฐมนตรีของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2518 เป็นต้น

ง. การยุบสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2519

ในเดือนธันวาคม พ.ศ.2518 เกิดเหตุการณ์ไม่สงบที่มีผลกระทบต่อเสถียรภาพรัฐบาล ได้แก่ กรณีชาวไทยมุสลิมถูกสังหาร 5 คน ขณะมีการประท้วงที่ปัตตานี กับกรณีราคาข้าวสารและน้ำตาลมีราคาแพงขึ้น และกรณีการเคลื่อนไหวของส.ส.ฝ่ายค้านที่จะเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจ

รัฐบาล (มาตรา 159) โดยมีส.ส.ฝ่ายรัฐบาลบางคนมีเค้าแปรพักตร์ไปร่วมมือด้วย ด้วยเหตุนี้จึงมีการปรับคณะรัฐมนตรี และพรรคเกษตรสังคมก็ได้เข้าร่วมรัฐบาล โดยไม่ได้มีการร่วมปรึกษากันในกลุ่มพรรครัฐบาลเดิม การเข้าร่วมของพรรคเกษตรสังคม ทำให้รัฐบาลมีเสียงเพิ่มขึ้นเป็น 161 เสียง โดยให้ตำแหน่งรัฐมนตรีเป็นการตอบแทน 4 ตำแหน่ง แต่การปรับคณะรัฐมนตรีครั้งนี้ ทำให้ ส.ส. พรรครัฐบาลบางคนไม่พอใจ และได้แยกตัวออกไปเป็นแนวร่วมกับฝ่ายค้าน เพราะไม่เห็นด้วยกับการปรับคณะรัฐมนตรีในเรื่องตัวบุคคลและโควตา ทั้งนี้ โดยจะให้การสนับสนุนฝ่ายค้านในการร่วมกันยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลต่อไป

ดังนั้นควรตั้งข้อสังเกตได้ว่า รัฐบาลผสมของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ชาตลักษณะที่จำเป็นสำหรับความมีเสถียรภาพ คือ พรรคต่าง ๆ ที่มาประกอบกันเป็นรัฐบาลจะต้องมีจำนวนน้อยที่สุดเพื่อที่จะมีเสียงข้างมาก แต่รัฐบาลชุดนี้กลับประกอบด้วยพรรคการเมืองถึง 16-17 พรรค ดังนั้นจึงไม่สามารถควบคุมสมาชิกที่สนับสนุนรัฐบาลได้อย่างทั่วถึง

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ พยายามประคับประคองการบริหารประเทศมาได้นานประมาณ 9 เดือน แต่เมื่อปัญหาต่าง ๆ ทวีมากขึ้นทั้งในหมู่คณะรัฐมนตรี ในสภา และปัญหาการเมืองนอกสภา ประกอบกับ ม.ร.ว.เสนีย์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ผู้นำพรรคฝ่ายค้านได้เตรียมเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลทั้งคณะตามมาตรา 159 ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรนัดพิเศษ ซึ่งจะจัดให้มีขึ้นในวันที่ 14 มกราคม พ.ศ.2519 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ จึงได้ประกาศยุบสภาในวันที่ 12 มกราคม พ.ศ.2519 และกำหนดให้เลือกตั้งใหม่ในวันที่ 4 เมษายน พ.ศ.2519

เหตุผลที่ปรากฏในพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร ระบุว่า "เนื่องจากสภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยพรรคการเมืองต่าง ๆ หลายพรรค และไม่มีพรรคการเมืองใดที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งมีจำนวนมากพอที่จะจัดตั้งรัฐบาลได้ จำเป็นต้องอาศัยพรรคการเมืองหลายพรรคเข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาล จนเป็นเหตุให้เกิดอุปสรรคในราชการแผ่นดิน และกระทบกระเทือนต่อเสถียรภาพของรัฐบาลเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าจะมีการจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่ขึ้นอีกก็ตาม อุปสรรคดังกล่าวนี้ก็ไม่อาจสิ้นสุดลงได้ อันจะนำมาซึ่งความเสื่อมโทรมของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย จึงสมควรจะยุบสภา"

นอกจากนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้กล่าวปราศรัยผ่านทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์ แสดงเหตุผลการยุบสภาพอสรุปได้ว่า รัฐบาลสหพรรคประสบปัญหาด้านเสถียรภาพที่ถูกกดดันจากหลายฝ่าย เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตนเอง ซึ่งมีใช้ผลประโยชน์สาธารณะ มีสมาชิกสภาผู้แทนฯ บางคนแย่งกันเป็นรัฐมนตรี ถึงแม้จะจัดตั้งรัฐบาลใหม่ ก็ย่อมจะยุ่งยากสับสนเช่นเดียวกัน จึงเห็นควรเลือกการ

ยุบสภาเป็นการแก้ปัญหา เพื่อให้ประชาชนตัดสินใจเลือกส.ส. ใหม่²⁸

3.3 การเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2519

การเลือกตั้งครั้งนี้ กำหนดขึ้นในวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2519 จะมีส.ส. ได้ 279 คน มีพรรคการเมืองส่งผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้งรวม 38 พรรค (จดทะเบียนกับกระทรวงมหาดไทยรวม 56 พรรค) และมีข้อสังเกตได้ว่า พรรคส.ส. จากพรรคการเมืองต่างๆพากันย้ายเข้าย้ายออกจากพรรคกันสับสน โดยย้ายไปอยู่พรรคการเมืองที่คาดหวังว่าจะมีโอกาสได้เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาล

ขณะการทำเสียงเลือกตั้งกำลังดำเนินอยู่ มีเหตุการณ์สำคัญ ๆ เกิดขึ้น เช่น ที่ทำการพรรคพลังใหม่ถูกปาระเบิด โดยหลักฐานที่น่าจะเชื่อได้ว่าเป็นฝีมือของกลุ่มกระต๊องแดง เหตุการณ์ ดร.บุญสนอง บุญโยทยาน เลขาธิการพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย ถูกลอบยิงเสียชีวิต ขณะขับรถกลับบ้าน และพรรคพลังใหม่ถูกโจมตีว่ารับเงินจากองค์การสืบราชการลับ เค.จี.บี. ของรัสเซีย ดูเสมือนกับการโจมตีพรรคฝ่ายซ้ายจะมุ่งในประเด็นว่าพรรคฝ่ายซ้ายได้รับการสนับสนุนจากคอมมิวนิสต์

การเลือกตั้งภายใต้คำขวัญของกระทรวงมหาดไทยที่ว่า "เลือกเป็นพรรคถึงจะดี เหมือนฟังดนตรีทั้งคณะ" ผลปรากฏว่า พรรคการเมือง 19 พรรคได้รับการเลือกตั้ง โดยมีพรรคประชาธิปัตย์ได้คะแนนเสียงสูงสุด นับเป็นการเลือกตั้งที่พรรคประชาธิปัตย์ได้รับคะแนนนิยมมากที่สุดตั้งแต่ตั้งพรรคมานี้²⁹ ผลการเลือกตั้งมีดังนี้

1. พรรคประชาธิปัตย์	114	ที่นั่ง
2. พรรคชาติไทย	56	ที่นั่ง
3. พรรคกิจสังคม	45	ที่นั่ง
4. พรรคธรรมสังคมนิยม	28	ที่นั่ง
5. นอกจากนั้นเป็นพรรคต่ำลิบรวม 15 พรรค	36	ที่นั่ง

ในการเลือกตั้งครั้งนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ หัวหน้าพรรคกิจสังคม ไม่ได้รับเลือกตั้งเป็นส.ส. กรุงเทพฯ เขตดุสิต โดยนายสมัคร สุนทรเวช ส.ส. พรรคประชาธิปัตย์ มีชัยด้วยคะแนนเสียงทิ้งห่าง (นายสมัคร ได้ 33,335 คะแนน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้ 23,634 คะแนน) ความพ่ายแพ้จะเป็นเพราะกลยุทธ์ในการหาเสียงของนายสมัครและผลจากการดำเนินนโยบายระหว่างการเป็นรัฐบาลของม.ร.ว.คึกฤทธิ์

ภาพที่ 54

นายสมัคร สุนทรเวช

ในประเด็นแรก นายสมัครได้ประกาศตนทำทนายกฎหมาย³⁰ โดยแสดงวาทีศิลป์ในการปราศรัย และสามารถเข้าถึงประชาชนได้มากกว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ส่วนในประเด็นที่สอง คือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ มีปัญหาเรื่องการถอนกำลังทหารอเมริกัน รวมทั้งการขัดแย้งกับ พลอ.กฤษณ์ สีวะรา และการดำเนินนโยบายที่เป็นอิสระจากฝ่ายทหาร จนมีข่าวการขัดแย้งกันระหว่างฝ่ายทหารกับรัฐบาล³¹ จึงทำให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ พ่ายแพ้ในเขตเลือกตั้งซึ่งเป็นเขตทหาร อนึ่ง ส.ส.พรรคประชาธิปัตย์อีก 2 คน ได้ยกทีมเป็น ส.ส. เขตเลือกตั้งด้วยคือ พลอ.ทวิช เสนีวงศ์ ณ อยุธยา และนายประเทศ รมยานนท์

การเลือกตั้งครั้งนี้เช่นกัน พรรคการเมืองที่มีนโยบายค่อนข้างจะเป็นฝ่ายซ้าย ได้สูญเสียที่นั่งในสภาเกือบหมด คือจาก 37 ที่นั่งในการเลือกตั้งปี พ.ศ.2518 เหลือเพียง 3 ที่นั่งในครั้ง นี้ ก็มีหัวหน้าพรรคถึง 8 พรรคไม่ได้รับการเลือกตั้ง

จะเห็นได้ว่าในจำนวน ส.ส. ทั้งหมด พรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งสูงสุด 114 ที่นั่ง สามารถจะจัดตั้งรัฐบาลผสมที่มีเสถียรภาพได้ เพียงแต่ร่วมกับพรรคการเมืองพรรคใดภายใน 3 พรรค ที่มีคะแนนรองลงมา ก็จะมีรัฐบาลเสียงข้างมากที่เกินกึ่งหนึ่งคือ 140 เสียงได้ รวมทั้งพรรคประชาธิปัตย์ สามารถจะตั้งข้อกำหนดหรือเงื่อนไขในการจัดตั้งรัฐบาลได้อย่างเต็มที่ แต่กลับกลายเป็นว่าครั้งนี้พรรคประชาธิปัตย์ได้ลดเงื่อนไขที่เคยมีในอดีตออกจนหมดสิ้น³²

พรรคประชาธิปัตย์จัดตั้ง "รัฐบาลผสมแบบมากพรรค" ที่มีคะแนนเสียงท่วมท้น คือ จัดร่วมกับพรรคการเมืองอีก 3 พรรค ได้แก่ พรรคชาติไทย พรรคธรรมสังคม และ พรรคสังคมชาตินิยม รวมเป็น 4 พรรค จึงถูกเรียกว่า "รัฐบาลจตุรพรรค" รวมคะแนนเสียงทั้งสิ้น 206 เสียง และมีอัตราส่วนการแบ่งเฉลี่ยที่นั่งในคณะรัฐมนตรี กับจำนวน ส.ส. ประมาณ 5.9 : 1³³ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช จึงเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นครั้งที่ 2

กิจกรรมการเขียนที่ 3

จงสรุปปัญหาต่าง ๆ ของรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

4. รัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ครั้งที่ 2

4.1 คณะรัฐบาล

แม้ว่ารัฐบาลม.ร.ว. เสนีย์ ซึ่งประกอบด้วยพรรคการเมือง 4 พรรค รวมเสียงสนับสนุนในสภาถึง 206 เสียงก็ตาม แต่เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่รัฐบาลมากยิ่งขึ้น พรรคประชาธิปัตย์จึงพยายามให้สมาชิกของพรรคได้เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร และนายอุทัย พิมพ์ใจชน ก็ได้รับเลือกด้วยคะแนนเสียง 210 เสียง ส่วนรายนามคณะรัฐมนตรีมีดังนี้

ภาพที่ 55
นายอุทัย พิมพ์ใจชน

1. พลตรีประภาณ อติเรกสาร	รองนายกรัฐมนตรี
2. นายเสวต เปี่ยมพงศ์สานต์	รองนายกรัฐมนตรี
3. พลอากาศเอกทวี จุลละทรัพย์	รองนายกรัฐมนตรี
4. นายสุรินทร์ มาศดิตถ์	รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี
5. นายชวน หลีกภัย	รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี
6. พลเอกกฤษณ์ สีวะรา	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
7. นายเสวต เปี่ยมพงศ์สานต์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง
8. นายพิชัย รัตตกุล	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
9. พลตรีประภาณ อติเรกสาร	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
10. นายทวิช กลิ่นประทุม	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม
11. นายดำรง ลัทธนิพัฒน์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์
12. ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

13. นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
14. พลตรีศิริ ลิริโยธิน	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
15. พลอากาศเอกทวี จุลละทรัพย์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข
16. พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม
17. นายนิพนธ์ ศศิธร	รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ
18. พลเอกทวิช เส็นวงศ์ ณ อยุธยา	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม
19. นาวาอากาศโททินกร พันธุ์กระวี	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง
20. นายเล็ก นานา	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
21. นายไกรสร ตันติพงศ์	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
22. นายบุญเกิด หิรัญคำ	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม
23. นายประชุม รัตนเพียร	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม
24. นายคล้าย ละอองมณี	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์
25. นายชุนทอง ภูผิวเดือน	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย
26. นายสมักร สุนทรเวช	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย
27. นายสมบุญ ศิริธร	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย
28. นายชูสง่า ฤทธิประศาสน์	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย
29. นายชวน หลีกภัย	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม
30. นายสิตติภักดิ์ สารีฟ	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
31. นายดาบชัย อัครราช	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
32. นายปรีชา มุสิกกุล	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสาธารณสุข
33. นายแผน ศิริเวชชะพันธ์	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม
34. นายบรรหาร ศิลปอาชา	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม

เบื้องหลังจากจัดตั้งรัฐบาลสะท้อนปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ เช่น ความต้องการควบคุมกระทรวงสำคัญของพรรคชาติไทยคือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงคมนาคม และกระทรวงการต่างประเทศ รวมทั้งตำแหน่งรองประธานสภาฯ (แต่สำหรับกระทรวงกลาโหมเป็นโควตาของพรรคประชาธิปัตย์ ที่ เชิญพลเอกกฤษณ์ สีวะรา อดีตผู้บัญชาการทหารบก มาเป็นรัฐมนตรี) หรือ

ความไม่พอใจของสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ส่วนหนึ่งในการนำพรรคชาติไทยมาร่วมจัดตั้งรัฐบาลโดยไม่จำเป็น³⁴ และดูเหมือนกับว่าสภาพความขัดแย้งในพรรคประชาธิปัตย์มีผลอย่างยิ่งต่อเสถียรภาพของรัฐบาล โดยมีการแบ่งแยกเป็นกลุ่ม ๆ ภายในพรรคประชาธิปัตย์ ถึงกับมีคำกล่าวว่า ม.ร.ว. เสนีย์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ มีสภาพเหมือน "ฤาษีเลี้ยงลิง"³⁵

กล่าวได้ว่ารัฐบาลจตุรพรรคนั้น นับเป็นรัฐบาลผสมจากพรรคการเมืองที่มีแนวทางแตกต่างกัน มุ่งรวมกัน เพื่อเป็นรัฐบาลเป็นสำคัญ และหวังจะล้มซึ่งกันและกันอยู่

แม้ว่าพรรคประชาธิปัตย์หวังที่จะอาศัยการสนับสนุนจากทหารโดยเชื้อเชิญ พลเอก กฤษณ์ สีวะรา มาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เพราะ "มีส่วนผูกพันอยู่กับพรรคประชาธิปัตย์อย่างแนบแน่น"³⁶ แต่พลเอกกฤษณ์ ได้ถึงแก่อนิจกรรมอย่างกะทันหันเมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2519 และเป็นเหตุให้รัฐบาลต้องเลื่อน พลเอกทวิช เสนีวงศ์ ณ อยุธยา ส.ส. กรุงเทพมหานคร เขต ดุสิต พรรคประชาธิปัตย์ จากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม ขึ้นมาเป็น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม โดยพิจารณาว่า พลเอกทวิช เป็นผู้ใกล้ชิดและเข้ามาสู่วงการเมืองเพราะการชักชวนของพลเอกกฤษณ์ สีวะรา³⁷ การสูญเสียฐานอำนาจจากผู้นำกองทัพกระทบกระเทือนเสถียรภาพของรัฐบาล

การแตกแยกของพรรคประชาธิปัตย์ทวีความรุนแรงมากขึ้นในระหว่างการบริหารประเทศของรัฐบาล เกิดเป็นกลุ่มหนุ่ม กลุ่มแก่ กลุ่มกลาง กลุ่มซ้าย กลุ่มขวาภายในพรรค และจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่ เช่น กรณี นายสมิคร สุนทรเวช ขณะเดียวกัน ยังมีความขัดแย้งระหว่างพรรคการเมืองร่วมรัฐบาลอีกด้วย เช่น กรณี การแต่งตั้งคณะกรรมการไปป์. (คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามผู้ประพฤติกุฉริดและมิชอบในวงราชการ) ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2519

4.2 สภาพการเมืองก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

ก. การเมืองทั่ว ๆ ไป

รัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ได้กำหนดนโยบายเร่งด่วน คือการช่วยเหลือเกษตรกร ได้แก่การปฏิรูปที่ดิน การปลดปล่อยหนี้สิน การดำเนินการชลประทาน การควบคุมการจำหน่ายยาปราบศัตรูพืชและปุ๋ยราคาถูก และนโยบายพยุงราคาผลิตผลทางการเกษตร ขณะเดียวกันกับที่มีการเรียกร้องของชาวนาชาวไร่ผ่านสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย แต่ก็ได้ปรากฏว่า ผู้นำของชาวนาชาวไร่ได้ถูกลอบสังหารไปหลายคน ระหว่างเดือนตุลาคม 2516 - ตุลาคม 2519 มีจำนวนไม่น้อยกว่า 36 ราย³⁸ จึงเป็นเหตุให้รัฐบาลถูกโจมตีเรื่องนี้อยู่เสมอ ๆ

นอกจากนี้ด้านเศรษฐกิจได้มีภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรงเกิดขึ้นทั่วประเทศ อัตรา

การว่างงานของประชาชนอยู่ในระดับสูง ผู้ใช้แรงงานได้รับค่าจ้างที่ไม่ยุติธรรม รวมทั้งยังคงมีการแสดงออกด้านเสรีภาพของกลุ่มพลังต่าง ๆ อย่างเต็มที่ รัฐบาลไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรในการแก้ปัญหา นอกจากจะใช้วิธีประนีประนอมอย่างสันติวิธี

ควรพิจารณาว่า ผลจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เกียรติภูมิและศักดิ์ศรีของทหารได้รับความกระทบกระเทือน และต้องออกห่างจากวงการเมืองระยะหนึ่ง จึงเป็นเหตุให้การเมืองได้ขาดสถาบันสำคัญมารองรับ แม้ว่ากลุ่มนิสิต นักศึกษา และประชาชนบางกลุ่ม จะเคลื่อนไหวแสดงบทบาทอยู่ตลอดเวลา โดยเป็นแกนกลางในการรวมตัวของกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มพลังต่าง ๆ เช่น ในรูปของการจัดตั้งสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย

นอกจากนั้นนักศึกษายังเข้าไปมีบทบาทในการรวมกลุ่มของกรรมกร ช่วยเรียกร้องสิทธิในเรื่องค่าจ้าง สวัสดิการต่าง ๆ ข้อมูลได้ปรากฏว่า มีการเดินขบวน นัดหยุดงานประท้วงอย่างมากมายเป็นประวัติการณ์ นิสิต นักศึกษา กรรมกร ชาวนาชาวไร่ ซึ่งได้รวมกันเป็น "กลุ่มสามประสาน" ผนึกกำลังเรียกร้อง และต่อรองกับรัฐบาล ซึ่งก็มีผลให้มีการออกพระราชบัญญัติแรงงาน พ.ศ.2518 พระราชบัญญัติควบคุมการเช่านา พ.ศ.2517 พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม พ.ศ.2518 พระราชบัญญัติการจัดตั้งองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร พ.ศ.2517 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2518 เป็นต้น และในระหว่างปี 2516-2519 ได้เกิดการก่อตั้งสหภาพแรงงาน ถึง 185 สหภาพ และที่สำคัญโดดเด่นก็คือสหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง บทบาทของนิสิต นักศึกษา ได้ดำเนินการต่อสู้ทางการเมืองในลักษณะเป็นศัตรูกับพลังเก่า ๆ ทุกชนิด และดูเหมือนกับว่าจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับปัญหาทุก ๆ ปัญหาอย่างพร่ำเพรื่อ ดังนั้นในเวลาต่อมาแนวร่วมของนิสิต นักศึกษาเริ่มลดน้อยลง แต่ "กลุ่มพลังจัดตั้ง" ฝ่ายอื่น ๆ ได้ผนึกกำลังเข้มแข็งขึ้นเป็นลำดับ ด้วยการถอดหนุจากกลุ่มพ่อค้า นักการเมือง นักธุรกิจ ข้าราชการ และกลุ่มทหาร ซึ่งสูญเสียอำนาจไปตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 อาจจะใช้คำเรียกกลุ่มเหล่านี้ว่ากลุ่ม "ฝ่ายขวา" หรือ "ฝ่ายอนุรักษนิยม" ซึ่งการต่อสู้ที่เป็นรูปธรรมเห็นได้จาก การจัดตั้งพรรคการเมืองระหว่าง พ.ศ.2517 เป็นต้นมา คือ พรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม พรรคธรรมสังคม ฯลฯ เพื่อจะเข้าไปมีบทบาทในสภา และก็สามารถขึ้นเป็นรัฐบาลบริหารประเทศได้

นอกจากนี้กลุ่มอิทธิพลฝ่ายขวา ได้มีส่วนอย่างสำคัญในการสนับสนุนและจัดตั้งกลุ่มการเมืองหรือกลุ่มพลังหรือกลุ่มผลประโยชน์เพื่อการถ่วงดุลย์กับนิสิต นักศึกษา เริ่มจากแยกนักเรียน

อาชีพจะออกมาเป็นกลุ่มเป้าหมาย และกลายเป็นกลุ่มการเมืองสำคัญ นำโดย "กลุ่มกระทิงแดง" ด้วยการสนับสนุนของ พ่อค้า นักธุรกิจ เช่น นายอนุสรณ์ ทรัพย์มณี และนายทหารคือ พันเอกสุดสาย ทัศนินทร์ นายทหารประจำกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) กลุ่มการเมืองฝ่ายขวาที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่งคือ "กลุ่มแนวพล" ที่มีเป้าหมายการเพิ่มสมาชิก จะขยายงานอยู่ในระดับอำเภอและตำบล เพื่อต่อต้านโครงการออกสู่ชนบทของนิสิต นักศึกษา สมาชิกขบวนการ ประกอบด้วยข้าราชการท้องถิ่น ข้าราชการส่วนภูมิภาค กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พ่อค้า นักธุรกิจ และประชาชนในต่างจังหวัด กระแสข่าวบางข่าวยืนยันว่ากลุ่มแนวพลได้รับเงินช่วยเหลือจาก ซีไอเอ เป็นจำนวนเงินถึง 250 ล้านบาท⁴⁰

กลุ่มพลังการเมืองฝ่ายขวาที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่ง คือ "ลูกเสือชาวบ้าน" เป็นกลุ่มที่อยู่ในความดูแลของกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน มีจำนวนมากกว่ากระจายอยู่ทั่วประเทศและเติบโตเพิ่มพลังอย่างรวดเร็ว เป้าหมายคือการสนับสนุนและปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ แม้ว่าแรกเริ่มอุดมการณ์ของกลุ่มจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง แต่ในเวลาต่อมาโดยเฉพาะเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 กลุ่มลูกเสือชาวบ้านได้เป็นพลังสำคัญของฝ่ายขวา และอาจกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีความเห็นทางการเมือง ในลักษณะตรงข้ามกับนิสิตนักศึกษา

นอกจากกลุ่มสำคัญเหล่านี้แล้ว ยังปรากฏกลุ่มพลังจัดตั้งอื่น ๆ อีกมากมาย ได้แก่ กลุ่มพิทักษ์ไทย, กลุ่มวิหคสายฟ้า (19), กลุ่มแนวร่วมรักชาติ, ขบวนการปฏิรูปแห่งชาติ, กลุ่มกรรมกรเสรี, กลุ่มสหภาพแรงงานเอกชน, สหพันธ์นักศึกษาครูแห่งประเทศไทย, สหพันธ์ครูอาชีพ, ชมรมแม่บ้าน โดยความร่วมมือของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน สถาบันวิทยุ และชมรมวิทยุเสรี ฯลฯ

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 นิสิตนักศึกษารวมตัวกันได้ดี เพื่อต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหาร และการร่วมมือแสดงบทบาททางการเมืองภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 สิ้นสุดลงใหม่ ๆ ยังคงดำเนินต่อไป แต่การแตกแยกจะค่อย ๆ ปรากฏขึ้น เพราะเป้าหมายและอุดมการณ์ทางการเมือง ไม่มีความเด่นชัด นอกจากศูนย์นิสิต นักศึกษาฯ และแตกแยกกับกลุ่มนักเรียนอาชีพแล้ว ภายในกลุ่มนิสิต นักศึกษาเองยังแตกแยกออกเป็น ศูนย์กลางนิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย สหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย กลุ่มประชาธิปไตยเพื่อประชาชน (ปช.ปช.) การแตกแยกออกเป็นหลายกลุ่มทำให้การเคลื่อนไหวของนิสิต นักศึกษาขาดเอกภาพและขาดพลัง ท่ามกลางความแตกแยกของกลุ่มยังมีความแตกแยกในความคิดด้วย คือบางกลุ่มมีความคิดแบบเสรีนิยม บางกลุ่มมีความคิดแบบสังคมนิยม จนถูกมองว่า มีลักษณะนิยมคอมมิวนิสต์ และทำให้

ประชาชนและกลุ่มพลังบางกลุ่มเริ่มมองบทบาทของนิสิต นักศึกษาอย่างไม่ไว้วางใจ

บทบาทของนิสิต นักศึกษาดูต้อยลงไปทุกที เมื่อกลุ่มฝ่ายขวาดำเนินกิจการนอกสภา ด้วยการให้ข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะบ่อนทำลายศรัทธาและความเชื่อถือของประชาชนที่มีต่อนิสิตนัก-ศึกษา เห็นได้จากการโจมตีในหนังสือพิมพ์บางฉบับ การโจมตีจากสถานีวิชุกของทหาร และการโจมตีผ่านสื่อมวลชนอื่น ๆ เช่น โทรทัศน์ เป็นต้น

จากสภาพทางการเมืองในปี 2516-2519 ที่กระแสคลื่นแห่งประชาธิปไตยและเสรีภาพในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชน จัดอยู่ในสภาพเปิดทางกว้างขวางมาก พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็ได้ดำเนินการเคลื่อนไหวในหมู่นิสิต นักศึกษา และประชาชนอย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านการพิมพ์หนังสือต่าง ๆ เกี่ยวกับความคิดก้าวหน้า ลัทธิสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ความคิดของผู้นำคอมมิวนิสต์⁴¹

บรรยากาศของความมีเสรีภาพที่เปิดกว้างมากขึ้นหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ทำให้มีเสรีภาพในการเขียนและตีพิมพ์หนังสือ โดยรัฐบาลไม่ได้ควบคุมอย่างเข้มงวดเหมือนแต่ก่อน หนังสือแนวทฤษฎีปรัชญา และอุดมการณ์มาร์กซิสต์ ได้แพร่หลายในสังคมไทยอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ทั้งในด้าน การเผยแพร่เอกสาร สิ่งตีพิมพ์ และการปลุกกระตมในที่สาธารณะ ได้แก่ แนวความคิดแบบวัตถุนิยมมาร์กซิสต์ เลนิน ทรอตสกี เหมาเจ๋อตุง เชกู วารา (นักปฏิวัติชาวละตินอเมริกา) ไว เหงียน เกียบ (แนวความคิดการทำสงครามจรยุทธ์)

ยศ สันตสมบัติ กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง "อำนาจ บุคลิกภาพ และผู้นำการเมืองไทย" ว่า

"... หนังสือเหล่านี้ถูกแปลเป็นภาษาไทย และกลายเป็นหนังสือที่นิยมอ่าน และขายดีในบรรดาวิทยาลัย และแวดวงปัญญาชนที่ได้รับการขนานนามว่าเป็น พวก"หัวเอียงซ้าย" งานเขียนของปัญญาชน กบฏในอดีต ซึ่งถูกตราหน้าว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เช่น จิตร ภูมิศักดิ์ เริ่มเป็นที่รู้จักแพร่หลายมากยิ่งขึ้น บทกลอน กวี และเพลงที่ซึบกลม่อมบรรยายถึงความอยุติธรรม และการเอาเปรียบเปรียบในสังคมไทย ตลอดจนสอดประสานแนวทางการเปลี่ยนแปลงสังคมในแนวฝ่ายซ้าย เริ่มได้รับความนิยมในหมู่นักศึกษาปัญญาชน"⁴²

ผลงานของจิตร ภูมิศักดิ์⁴³ ที่ได้รับการเผยแพร่และได้รับความนิยมอย่างมากในหมู่นิสิต นักศึกษา เช่น ตอนหนึ่งที่ว่า

".....
เปิบข้าวทุกคราวคำ	จงสู้ง้าเป็นอาจิม
เหิงอกที่สูกิน	จึงก่อเกิดมาเป็นคน
ข้าวนี้แะมีรส	ให้ชนชิมทุกชั้นชน
เป็องหลังลิกุช่ท่น	ทั้งชมชื่นจนเขี้ยวควา
จากแรงมาเป็นรวง	ระยะทางนั้นเหยียดยาว
จากรวงเป็นเม็ดพราว	ล้วนทุกช่ยากลำบากเช็ญ" ⁴⁴

นอกจากนี้ ยังปรากฏ "เพลงเพื่อชีวิต" เกิดขึ้นอีกมากมาย และได้รับความนิยมในหมู่นิสิต นักศึกษา แต่ในขณะเดียวกันก็มีการแต่งเพลงปลุกใจต่าง ๆ โดยเฉพาะเพลงที่แสดงอารมณ์รุนแรงต่อต้านพวกซ้ายจัด เช่น เพลงหนักแผ่นดิน เป็นต้น⁴⁵

ดังนั้นจากการศึกษาวิจัยของ บุญเรือน นิยมหอม จึงพบว่า ได้มีหนังสือที่เกี่ยวกับลัทธิการเมือง จัดพิมพ์โดยนิสิตนักศึกษา และสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ในช่วงหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 จนถึง 26 มกราคม พ.ศ.2518 มีเนื้อหาเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์มากกว่าลัทธิอื่น ๆ⁴⁶ ในขณะเดียวกันได้มีวรรณกรรมหรือ ข้อวิจารณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ในลักษณะการต่อต้านลัทธิทุนนิยม และแสดงความนิยมในลัทธิสังคมนิยม โดยเน้นการที่ประชาชนผู้ยากไร้ส่วนใหญ่อันได้แก่ ชาวไร่-ชาวนา ได้ถูกเอารัดเอาเปรียบ และสังคมไทยได้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของนายทุนต่างชาติ นายทุนใหม่ และนายทุนเจ้าของที่ดิน⁴⁷

นอกจากการเผยแพร่แนวความคิดทางหนังสือและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ แล้ว ยังได้มีการจัดกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การจัดนิทรรศการเงินแดง ระหว่าง 22-29 มกราคม พ.ศ.2517 โดยองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการอภิปรายปัญหาเกี่ยวกับเงิน การจัดนิทรรศการเรื่อง สังคมนิยม โดยคณะรัฐศาสตร์ ร่วมกับคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่าง 10-16 กรกฎาคม พ.ศ.2517 การจัดนิทรรศการห้าทะเล กอ.รมน. โดยศูนย์นิสิต นักศึกษาฯ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 8 มีนาคม พ.ศ.2518 ระบุมูลเหตุที่มีการปราบปรามคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย

กระแสความคิดและการแสดงออกเกี่ยวกับลัทธิการเมืองที่รุนแรงกว้างขวางก่อให้เกิดความรู้สึกทั่วไปว่า ลัทธิการเมืองฝ่ายซ้ายกำลังเพิ่มอิทธิพล โดยเฉพาะในหมู่นิสิต นักศึกษา ซึ่งทำให้น่าหวาดเกรงผลกระทบที่จะบังเกิดขึ้นต่อสังคมไทย

ข. รัฐบาลลาออก

กลางเดือนสิงหาคม พ.ศ.2519 จอมพลประภาส เดินทางเข้าประเทศ โดยอ้างว่าเพื่อรักษาสุขภาพ เป็นเหตุให้ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ก่อการประท้วงต่อต้าน จึงปะทะกับกลุ่มสหพันธ์นักศึกษาครูและกลุ่มนักเรียนอาชีวะ มีผลให้เสียชีวิต 2 คนและบาดเจ็บ 38 คน ในที่สุดรัฐบาลได้เจรจาขอให้ จอมพลประภาส ออกจากประเทศไทย

ต่อมา 19 กันยายน พ.ศ.2519 จอมพลถนอม ซึ่งบวชเป็นสามเณรได้เดินทางเข้าประเทศไทย ทหารบางส่วนได้แสดงการยอมรับการกลับเข้ามาของจอมพลถนอม แต่ทหารบางส่วนได้คัดค้าน การชุมนุมต่อต้านของศูนย์กลางนิสิต นักศึกษา โดยอ้างเป็นการกระทำที่มีผลกระทบกระเทือนต่อพุทธศาสนา

การกลับเข้าประเทศของจอมพลประภาส และจอมพลถนอม จึงมีผลต่อความตึงเครียดทางการเมือง ตลอดจนก่อให้เกิดปฏิกิริยาต่าง ๆ จากฝ่ายทหารและกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ ซึ่งจะได้เป็นเหตุทำให้รัฐบาลต้องลาออกในเวลาต่อมา

ส่วนปัญหาภายในของพรรคการเมืองร่วมรัฐบาล ตลอดเวลาที่รัฐบาลม.ร.ว. เส็นีย์ ได้บริหารประเทศ ได้ประสบปัญหาความแตกแยกภายในพรรคประชาธิปไตยมากขึ้นเรื่อย ๆ เป็นเหตุให้บริหารงานต่าง ๆ ด้วยความยากลำบาก นอกจากปัญหาทางการเมืองอื่น ๆ นอกสภา และเมื่อมารวมกับกรณีการกลับเข้าประเทศของจอมพลถนอม ซึ่งได้กลายเป็นต้นเหตุของการอภิปรายโจมตีรัฐบาลอย่างหนักในสภาวันที่ 23 กันยายน พ.ศ.2519 ม.ร.ว. เส็นีย์ ได้แถลงในสภาว่ารัฐบาลไม่อาจเสนอร่างกฎหมายซึ่งมีลักษณะขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2517 ซึ่งมีบทบัญญัติว่าจะเนรเทศบุคคลที่มีสัญชาติไทยไม่ได้ (มาตรา 47) และอีกประการหนึ่งรัฐบาลพิจารณาแล้วเห็นว่า รัฐบาลบริหารประเทศโดยไม่ได้รับความไว้วางใจจากส.ส.ส่วนหนึ่ง ดังนั้น นายกรัฐมนตรีจึงขอลาออก (23 กันยายน พ.ศ.2519)

ภายหลังการลาออก แต่พรรคประชาธิปไตยยังคงมีโอกาสได้จัดรัฐบาลต่อไปอีกครั้ง ม.ร.ว. เส็นีย์ ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ.2519

4.3 ม.ร.ว. เส็นีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 3

และเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

ม.ร.ว. เส็นีย์ จัดตั้งคณะรัฐบาลชุดใหม่เป็นรัฐบาลผสมจากพรรคการเมือง 4 พรรคเดิม โดยมีการปรับเปลี่ยนรัฐมนตรีบางตำแหน่งเท่านั้น คณะรัฐมนตรีได้รับโปรดเกล้าฯ ในวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2519 และเตรียมการจะเข้าแถลงนโยบายต่อสภาต่อไป แต่ก็ได้เกิดเหตุการณ์

ทางการเมืองที่เรียกว่า "เหตุการณ์ 6 ตุลา" ขึ้นเสียก่อน

"เหตุการณ์ 6 ตุลา" นั้น อาจกล่าวได้ว่า มีเหตุสืบเนื่องมาจากสภาพการเมืองระหว่างหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เป็นลำดับมา ซึ่งเป็นยุคที่เสรีภาพและความคิดทางการเมืองได้ขยายตัวกว้างขวางมาก ยังผลให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มพลังหรือกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ เพื่อช่วยทำหน้าที่ในการต่อรองผลประโยชน์ต่างๆของกลุ่ม ทั้งกลุ่มเกษตรกร กลุ่มกรรมกร กลุ่มนักศึกษา ปัญญาชน กลุ่มพ่อค้านักธุรกิจ การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองถูกปลุกเร้าด้วยสื่อต่าง ๆ ทั้งเอกสารและสิ่งตีพิมพ์ และจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังต่างๆ ทำให้รัฐบาลต้องดำเนินการบางประการเพื่อตอบสนองข้อเรียกร้องของกลุ่มพลังดังกล่าวตลอดมา

สำหรับกลุ่มนิสิต นักศึกษา ความขัดแย้งของกลุ่มผู้นำนิสิตนักศึกษา ทำให้เกิดการแยกตัวของขบวนการนิสิต นักศึกษาออกเป็นหลายกลุ่ม และต่อมากการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของกลุ่มนิสิต นักศึกษา มีส่วนทำให้พลังนักศึกษาถูกมองว่าเป็น "ฝ่ายซ้าย" และมีฝ่ายตรงข้าม เช่นกลุ่มพลัง "ฝ่ายขวา" เช่น กลุ่มนวมพล กลุ่มกระหิงแดง กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน รวมทั้งกองทัพ จึงมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองในลักษณะคานอำนาจกลุ่มพลังของนักศึกษา

กลุ่มทหารในกองทัพที่จะเริ่มมีบทบาทสำคัญทางการเมืองและการทหาร ได้แก่ "กลุ่มทหารหนุ่ม" หรือเรียกกันต่อมาว่า "กลุ่มยิ่งเติร์ก" เป็นนายทหารระดับกลางคุมกำลังระดับกองพัน เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "กลุ่ม จปร.7" เพราะจบหลักสูตรนักเรียนนายร้อยทหารบกหลักสูตรใหม่ รุ่น 7 (ในปี พ.ศ.2503) บทบาทของกลุ่มทหารหนุ่มนี้จะสำคัญมากขึ้นภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม

จุดระเบิดของเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เป็นความไม่พอใจของกลุ่มพลังต่าง ๆ ต่อบทบาทของกลุ่มนิสิต นักศึกษา ที่เริ่มจากการชุมนุมคัดค้านการกลับเข้าประเทศของจอมพลถนอม ซึ่งนำโดย "ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย" ขณะนั้น มีนายสุธรรม แสงประทุม เป็นเลขาธิการศูนย์ฯ และศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ได้ร่วมงานกับ "แนวร่วมต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ"

ในระหว่างการต่อต้านจอมพลถนอม ดำเนินอยู่ 24 กันยายน พ.ศ.2519 ได้เกิดกรณีฆาตกรรมสมาชิกแนวร่วมต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ 2 คนที่จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นพนักงานไฟฟ้าส่วนภูมิภาค จว.นครปฐม จากการสอบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจพบว่า ตอนกลางคืนของวันที่ 23 กันยายน บุคคลทั้งสองได้เดินทางออกไปปิดโปสเตอร์ขี้ขี้ใจอมพลถนอม กรณีฆาตกรรมถูกนำมาเป็นเงื่อนไขเร่งรัด ให้ดำเนินการสอบสวนหาผู้กระทำผิด และเรียกร้องให้จอมพลถนอม

เดินทางออกไปนอกประเทศโดยเร็ว โดยศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ประกาศจะร่วมกับกลุ่มพลังต่างๆ ชุมนุมใหญ่ ในวันที่ 29 กันยายน และจากนั้นการชุมนุมต่อต้านได้ขยายตัวไปยังจังหวัดต่าง ๆ มหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาคต้องประกาศปิดเรียนหลายแห่ง ในขณะเดียวกัน ก็มีอีกฝ่ายหนึ่งที่ต่อต้านการชุมนุมของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ และแสดงปฏิกริยาความไม่พอใจออกมาเป็นระยะๆ ด้วยเช่นเดียวกัน เช่น ในวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ขณะที่นักศึกษาชุมนุมอยู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ส่วนกลุ่มพลังอื่น ๆ ฝ่ายขวาก็ชุมนุมกันอยู่สนามไชย

จุดนำไปสู่ความรุนแรง คือ การแสดงละครคอนลือเลียนผลกระทบทางการเมืองกรณีการกลับเข้าประเทศของพระณอม โดยนักศึกษาชมรมนาฏศิลป์และการละครของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2 คน คนหนึ่งแต่งตัวห่มจีวรสีแดงเปื้อนเลือด กำลังถูกนักศึกษาอีกคนหนึ่งซึ่งแสดงเป็นประชาชนจับแขนคอประจานความผิดโดยศาลประชาชน การแสดงครั้งนี้จัดขึ้นบริเวณลานโพธิ์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เมื่อหนังสือพิมพ์ เดอะเนชั่น บางกอกโพสต์ และดาวสยาม ได้ตีพิมพ์ภาพละครคอนลือการเมือง มีผู้ตั้งข้อสงสัยกันว่าผู้แสดงเป็นบุคคลที่ถูกแขวนคอ มี ลักษณะคล้ายคลึง สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ดั่งนั้น กลุ่มพลังอื่น ๆ ได้เรียกร้องให้ต่อต้านการกระทำของนิสิต นักศึกษา โดยกล่าวหาว่ากระทำการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ จึงนัดจะชุมนุมกัน 9.00 น. วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า และต่อมากลุ่มพลังฝ่ายต่อต้านนักศึกษาได้พยายามจะบุกเข้าไปในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งในเวลานั้น เจ้าหน้าที่ตำรวจได้ใช้อาวุธ (เป็นเอ็ม 79 เอชเค และเอ็ม 16) ระดมยิงเข้าไปในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อสลายการชุมนุม เป็นเหตุให้นักศึกษาได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิต ส่วนผู้ที่วิ่งหนีออกมาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ถูกรุมประหารชีวิตอย่างทารุณจากฝูงชนจนเสียชีวิต⁴⁸

ในเวลา 18.00 น. ของวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 คณะทหารในนามของ "คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน" ได้เข้ายึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ทำให้ยุติความวุ่นวายทางการเมืองที่ดำเนินสืบเนื่องมา 18 วัน นับตั้งแต่จอมพลถนอม เดินทางกลับเข้าประเทศเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา

เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 จึงเป็นความรุนแรงทางการเมืองที่สที่สุดอีกครั้งหนึ่งของประเทศ และ "วิกฤตการณ์นี้ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง จากความมีประชาธิปไตยค่อนข้างมากมาสู่ ความเป็นเผด็จการอีกครั้งหนึ่ง"⁴⁹ ซึ่งอาจสรุปได้ว่า สาเหตุของวิกฤตการณ์ 6 ตุลาคม เป็นผลมาจากความขัดแย้งทางการเมืองของ 2 ฝ่าย ฝ่ายที่มีหัวก้าวหน้าซึ่ง

ประกอบไปด้วยนักศึกษา ครู อาจารย์ นักหนังสือพิมพ์ กรรมกร และอีกฝ่ายหนึ่ง คือ กลุ่มอนุรักษ์
ได้แก่ ทหาร ชนชั้นสูงบางกลุ่ม ชนชั้นกลางบางพวก นักเรียนอาชีวะส่วนหนึ่ง รวมทั้งกลุ่มพลังอื่นๆ
ซึ่งมีความขัดแย้งทางความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างกัน⁵⁰

ภาพที่ 56 เหตุการณ์ 6 ตุลา

กิจกรรมการเรียนรู้ 4

จงอธิบายปัญหาทางการเมืองของรัฐบาลจตุรพรรค สมัย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช
ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 2

5. การเมืองยุคคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน

คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน เป็นคณะทหารภายใต้การนำของ พลเรือเอกสฤษดิ์ ชลออยู่ ได้เข้ายึดอำนาจ โดยอ้างสาเหตุว่า "นิสิตนักศึกษากระทำการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ และร่วมมือกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์เวียดนาม ใช้อาวุธสงครามต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ การที่รัฐมนตรีบางนาย นักการเมืองบางกลุ่ม และสื่อสารมวลชนหลายแห่ง ให้การสนับสนุน นิสิต นักศึกษา" การยึดอำนาจเป็นเหตุให้รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ สิ้นสุดลง กล่าวได้ว่าการยึดอำนาจของคณะปฏิรูปฯ เป็นการทำให้ช่วงเวลาบริหารประเทศของรัฐบาลพลเรือน ช่วงที่ 2 ของประวัติศาสตร์การเมืองไทยสิ้นสุดลงด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 57 พลเรือเอกสฤษดิ์ ชลออยู่

คณะปฏิรูปฯ ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 ใช้คำสั่งคณะปฏิรูปฯ เป็นกฎหมายปกครองประเทศชั่วคราว และประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร ตั้งแต่วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เวลา 19.10 น. เป็นต้นไป ห้ามมิให้มิ้วชุมนุมกันในทางการเมืองมีจำนวน 5 คนขึ้นไป และห้ามมิให้ประชาชนในเขตกรุงเทพ ออกนอกเคหะสถาน ระหว่างเวลา 24.00 น. - 5.00 น. ยกเลิกพระราชบัญญัติพรรคการเมือง และพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎร

คณะปฏิรูปฯ ออกคำสั่งให้หนังสือพิมพ์ทุกชนิดหยุดทำการพิมพ์จำหน่ายแจก ให้สถานีวิทยุกระจายเสียงยุติการออกอากาศ และถ่ายทอดการกระจายเสียงจากสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย ให้สถานีโทรทัศน์อยู่ในความควบคุมของคณะกรรมการเฉพาะที่คณะปฏิรูปฯ จะแต่งตั้งขึ้น ให้เก็บ รับ ทำลาย

เอกสารที่ทำให้เกิดความแตกสามัคคี หรือชี้หน้าผู้อ่านให้เกิดความนิยมในลัทธิคอมมิวนิสต์ (คำสั่งของ คณะปฏิรูป ฉบับที่ 5) จากผลของคำสั่งฉบับนี้ ทำให้หนังสือพิมพ์ทุกฉบับต้องหยุดไม่สามารถออก จำหน่ายจ่ายแจก เป็นเวลา 2 วัน คือ วันที่ 7-8 ตุลาคม พ.ศ.2519⁵¹ นับเป็นครั้งแรกใน ประวัติศาสตร์สื่อมวลชน ไทยที่หนังสือพิมพ์ถูกสั่งห้ามตีพิมพ์ออกจำหน่ายพร้อมกันทั่วประเทศ

นอกจากนี้ ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐได้ประกาศปิดการศึกษาภาคต้นของมหาวิท ยาลัยทุกแห่ง ส่วนมหาวิทยาลัยโดยังจัดการสอบไล่ภาคต้นไม่เสร็จสิ้น ให้เลื่อนไปสอบในภาคปลาย คณะปฏิรูปฯ มีคำสั่งปิดโรงเรียนระดับประถมและมัธยมศึกษาทั่วประเทศ จนกระทั่งถึงวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ.2519 ทั้งนี้โดยอ้างว่าเพื่อเป็นการป้องกัน การปะทะกันระหว่างนักศึกษากับประชาชน

ส่วนการกวาดล้างผู้ชุมนุม มีผู้ถูกจับกุมเป็นจำนวนมากและแกนนำของนักศึกษา ได้ ถูกจับกุม 18 คน และมีการตรวจค้นมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ตลอดจนที่อยู่อาศัยของบุคคลที่ถูกต้องสงสัย เพื่อค้นหาเอกสาร หลักฐานเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ และดำเนินคดีผู้ครอบครอง ริมและทำลายเอกสาร ต่าง ๆ เหล่านี้ เนื่องจากบรรยากาศของการเมืองที่บีบคั้นหลังการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ต่อมา นักวิชาการ อาจารย์มหาวิทยาลัย นักการเมือง นิสิต นักศึกษา ซึ่งถูกมองว่าเป็น "ฝ่ายซ้าย" ได้ ถูกกดดันจนต้องหลบ "เข้าป่า" หรือเดินทางออกนอกประเทศเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้คณะปฏิรูปฯ ได้ใช้โอกาสภายหลังการยึดอำนาจได้สำเร็จ ชจัดทหาร ฝ่ายตรงข้าม โดยออกคำสั่งให้ปลดพลเอกฉัตร ธีระวิจิตร ออกจากประจำการ เป็นนายทหารกองหนุน และให้พลโทวิฑูรย์ ยะสวัสดิ์ รองเสนาธิการทหารบก ไปเป็นที่ปรึกษาการศึกษา (ชั้น 2) ประจำ สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว โดยให้ไปรับตำแหน่งใหม่ภายใน 48 ชั่วโมง

ในระยะ 16 วันที่คณะปฏิรูปฯ ทำหน้าที่เป็นเสมือนรัฐบาล สะท้อนจุดมุ่งหมายใน การยึดอำนาจของทหารว่า มีความต้องการที่จะเข้ามามีอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองของประเทศ เพื่อคงไว้ของสถานะภาพเดิมของทหารก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516⁵² แต่เนื่องจากการ มีเอกภาพในกลุ่มทหารยังไม่มั่นคงเพียงพอ และเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของทหาร คณะปฏิรูปจึงมอบ อำนาจให้ฝ่ายพลเรือนเข้ามามีการจัดตั้งรัฐบาล โดยเชิญนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เข้าดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี นายธานินทร์ เป็นผู้ที่แสดงบทบาทการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างจริงจัง ขณะนั้น ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลฎีกา และมีชื่อเสียงในฐานะอาจารย์พิเศษด้านกฎหมายใน มหาวิทยาลัยต่าง ๆ รวมทั้งเคยได้รับตำแหน่งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ สมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์

นายธานินทร์ กรัยวิเชียร จึงเข้าจัดตั้งคณะรัฐบาล โดยมีคณะปฏิรูปฯ ให้การสนับสนุน-

สนุนและคุ้มครอง รัฐบาลชุดนี้จะใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ คือ รัฐธรรมนูญ ฉบับพุทธศักราช 2519 ซึ่งคณะปฏิรูปฯ เป็นผู้แต่งตั้งคณะกรรมการทำหน้าที่ร่างขึ้นเมื่อ 11 ตุลาคม พ.ศ.2519 โดยมีพลเรือเอกสัจจ ชลอมอยู่เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

ภาพที่ 58

จำเลยในคดี 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

กิจกรรมการเขียนที่ 8

จงสรุปการดำเนินการทางการเมือง ภายหลังจากการยึดอำนาจของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน

สรุปบทที่ 12

ภายหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เป็นช่วงเวลาที่รัฐบาลพลเรือนมีโอกาสได้เข้าบริหารประเทศอีกครั้งหนึ่ง โดยมีนายกรัฐมนตรี รวม 3 คน ได้แก่ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช รัฐบาลนายสัญญาบริหารประเทศโดยอาศัยอำนาจตามธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน พ.ศ.2515 พร้อมกันนั้นรัฐบาลก็ได้ดำเนินการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2517 กำหนดให้ส.ส.ต้องสังกัดพรรคการเมือง จึงมีการจดทะเบียนพรรคการเมืองจำนวนมาก พรรคการเมืองที่สำคัญและมีบทบาทเด่น ๆ ได้แก่ พรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม พรรคเกษตรสังคม เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าความตื่นพรรคแนวเสรีนิยม และพรรคแนวสังคมนิยม การเมืองในช่วงรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2517 จึงเป็นยุครัฐบาลผสมของผู้นำทางการเมืองฝ่ายพลเรือน คือ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

ลักษณะการเมืองอีกลักษณะหนึ่งหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ก็คือ บทบาททางการเมืองของกลุ่มพลังต่าง ๆ ที่แสดงออกทางการเมือง จนถึงขั้นเป็นเสรีภาพที่บ้านปลายพร้อม ๆ กับบรรยากาศการแพร่ขยายของความคิดทางการเมืองลัทธิสังคมนิยม จนกลายเป็นความคิดตรงข้ามกันระหว่าง "ฝ่ายขวา" และ "ฝ่ายซ้าย" รัฐบาลพลเรือนช่วง 2 หรือยุคประชาธิปัตย์แบ่งบานสิ้นสุดลง เมื่อคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินเข้ายึดอำนาจในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ทหารกลับมาใช้อำนาจทางการเมืองอีกครั้ง และรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2517 ซึ่งได้รับการยอมรับว่ามีความเป็นประชาธิปไตยอย่างมากได้ถูกยกเลิก

แบบฝึกหัดบทที่ 12

จงพิจารณาข้อความต่อไปนี้ว่า "ถูก" หรือ "ผิด"

1. รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ประกาศพระราชกฤษฎีกายุบเลิกสภานิติบัญญัติชุดเดิม และแต่งตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติชุดใหม่ เพื่อทำหน้าที่นิติบัญญัติ และร่างรัฐธรรมนูญ
2. รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ใช้อำนาจตามมาตรา 17 แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2515 ยึดทรัพย์สินของจอมพลถนอม และพรรคพวก ตามกระแสการเรียกร้องของกลุ่มการเมือง นิสิต นักศึกษา และประชาชน
3. ศูนย์กลางนิสิต นักศึกษา ได้มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นประชาชนให้ตื่นตัวทางการเมือง ไปพร้อม ๆ กับจัดกิจกรรมทางการเมือง และเผยแพร่ประชาธิปไตย
4. โครงการเผยแพร่ประชาธิปไตย โครงการช่วยเหลือชาวนาชาวไร่ โครงการสามประสาน เป็นโครงการของฝ่ายขวา หรือ ฝ่ายอนุรักษ์นิยม
5. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 กำหนดให้มีสภา 2 สภา คือ วุฒิสภา และสภาผู้แทนราษฎร และกำหนดให้ส.ส.ต้องสังกัดพรรคการเมือง
6. การเลือกตั้งในวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2518 มีพรรคการเมืองได้รับเลือกตั้งเข้ามารวม 43 พรรค
7. สาเหตุที่รัฐบาลม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ไม่ได้รับความไว้วางใจจากสภา เพราะเกิดการขัดแย้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติ
8. ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หัวหน้าพรรคกิจสังคม ได้จัดตั้งรัฐบาล เพราะมีคะแนนเสียงสูงเป็นอันดับสองรองมาจากพรรคประชาธิปัตย์
9. ปัญหาสำคัญสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้แก่ รัฐบาลประกอบด้วยพรรคการเมืองมากเกินไป การขัดแย้งกับฝ่ายทหาร บทบาทพรรคฝ่ายค้าน และสภาพการเมืองนอกสภา

- _____ 10. ผลการเลือกตั้ง 4 เมษายน พ.ศ.2519 พรรคฝ่ายซ้ายสูญเสียที่นั่งในสภา
เกือบหมด โดยเฉพาะพรรคที่มีแนวความคิดแบบสังคมนิยม
- _____ 11. รัฐบาลจตุรพรรคของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ประกอบด้วย พรรคประชาธิ-
ปัตย์ พรรคชาติไทย พรรคธรรมสังคมนิยม และพรรคสังคมนิยม
- _____ 12. "กลุ่มกระทิงแดง" "กลุ่มกบฏ" จัดเป็นพลังของกลุ่มฝ่ายซ้าย มีบทบาทต่อ
ด้านการแสวงหาอำนาจของฝ่ายทหาร
- _____ 13. การเดินทางกลับเข้าประเทศของจอมพลประภาส จารุเสถียร และจอมพล
ถนอม กิตติขจร ก่อให้เกิดการประท้วงและต่อต้าน ซึ่งมีผลกระทบต่อกร
เมือง จนรัฐบาลม.ร.ว.เสนีย์ ต้องลาออก
- _____ 14. วิฤตการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 มีสาเหตุจากปัญหาอันเกิดจากการมี
เสรีภาพทางการเมืองอย่างกว้างขวาง บทบาททางการเมืองของนิสิต นัก-
ศึกษา และความขัดแย้งระหว่างพลังการเมืองฝ่ายซ้าย และฝ่ายขวา
- _____ 15. การยึดอำนาจของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน เป็นสาเหตุทำให้ บทบาท
ทางการเมืองของรัฐบาลพลเรือน ระหว่าง หลัง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516
จนถึง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ต้องสิ้นสุดลง

เชิงอรรถที่ 12

¹ สุรพันธ์ ทับสุวรรณ, ความล้มเหลวของระบบประชาธิปไตยในประเทศไทย ระหว่าง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ถึง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519, หน้า 109

² จันทนา ัญญะเศรษฐ์, ขบวนการนักศึกษาไทยกับการพัฒนาประชาธิปไตย, หน้า 184

³ ตูรายละเอียดได้จาก สมชาติ รอบกิจ, การร่างรัฐธรรมนูญ 2517 วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ.2523

⁴ สุรพันธ์ ทับสุวรรณ, เรื่องเดิม, หน้า 106

⁵ ดร.กระมล ทองธรรมชาติ, วิวัฒนาการระบอบรัฐธรรมนูญไทย, หน้า 102

⁶ ดร.ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ เอกสารวิจัยส่วนบุคคลในลักษณะวิชาการเมือง เรื่อง การพัฒนากระบวนการเมืองเพื่อสร้างเสถียรภาพทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย หลักสูตรวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรภาครัฐร่วมเอกชน รุ่น 2 พ.ศ.2533, หน้า 116

⁷ ดร.กระมล ทองธรรมชาติ, เรื่องเดิม, หน้า 121-122

⁸ ทวีศักดิ์ พันธุ์สระ, การต่อสู้ทางการเมืองของพรรคการเมืองไทย : ศึกษากรณีพรรคกิจสังคม วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2528, หน้า 57

⁹ สุจิต บุญบงการ, พัฒนาการทางการเมือง : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน, หน้า 109-110

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 109

¹¹ สุนทร สุรังสรรค์, ประชาธิปไตยยุคสุดท้าย, (กรุงเทพฯ: สหมิตรการพิมพ์), หน้า 58

¹² สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า 108

¹³ สันติ ทางธนกุล, รัฐบาลผสมในการเมืองไทย วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2531, หน้า 153

- ¹⁴ ไมตรี วิริยะ, รัฐสภา : การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของสภาผู้แทนราษฎร พุทธศักราช 2518 และ 2519 กับสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน พุทธศักราช 2519 วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2522, หน้า 66
- ¹⁵ นพดล ศรีสุข, บทบาทของรัฐสภาไทย พ.ศ.2518 ศึกษาด้านการรวมกลุ่มพรรคและความขัดแย้ง วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2521, หน้า 213
- ¹⁶ ไมตรี วิริยะ, เรื่องเดิม, หน้า 61
- ¹⁷ พลเอกทวิช เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา, คนหัวโขน (กรุงเทพฯ : นำอักษรการพิมพ์, 2521), หน้า 6-7
- ¹⁸ ประชาชาติ ฉบับวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2518
- ¹⁹ นพดล ศรีสุข, เรื่องเดิม, หน้า 209
- ²⁰ ทวีศักดิ์ พันธุ์สุระ, เรื่องเดิม, หน้า 71
- ²¹ สุวรรณ เด่นเมธาร์ตน์, ประเมินผลงานรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2530, หน้า 44
- ²² รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 2/2518 (วิสามัญ) 7 ตุลาคม พ.ศ. 2518
- ²³ นพดล ศรีสุข, เรื่องเดิม, หน้า 221
- ²⁴ สมาน ทองศรี, ปัญหาด้านเสถียรภาพของรัฐบาลผสมในประเทศไทย ศึกษาระดับปริญญาตรี วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ.2522, หน้า 85
- ²⁵ สุวรรณ เด่นเมธาร์ตน์, เรื่องเดิม, หน้า 44
- ²⁶ ทวิช เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา, เรื่องเดิม, หน้า 88
- ²⁷ สมาน ทองศรี, เรื่องเดิม, หน้า 145-146
- ²⁸ ดูเพิ่มเติมใน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, คึกฤทธิ์พูด (กรุงเทพฯ : สยามรัฐ 2521), หน้า 37-53 และใน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "เมื่อข้าพเจ้าเป็นนายกรัฐมนตรี" มติชน 12 กรกฎาคม พ.ศ.2521, หน้า 12

- ²⁹ นรนิติ เศรษฐบุตร, พรรคประชาธิปัตย์, หน้า 89 และดูรายละเอียดใน ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ "ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการเมืองไทย" ใน การเมืองและสังคม ประเด็น นันทียกุล บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), หน้า 25-29
- ³⁰ พล.อ.ทวิช เส้นวงศ์ ณ ออยุธยา, เรื่องเดิม, หน้า 88
- ³¹ สุจิต บุญบงการ "ทหารกับการเมืองไทยหลัง 14 ตุลา" วารสารการเมือง ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (ตุลาคม 2519) คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 89
- ³² สันติ ทางธกุล, เรื่องเดิม, หน้า 159
- ³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 157
- ³⁴ บ้านเมือง ฉบับประจำวันที่ 14 เมษายน พ.ศ.2519, หน้า 12
- ³⁵ นรนิติ เศรษฐบุตร, เรื่องเดิม, หน้า 93-94
- ³⁶ ทวิช เส้นวงศ์ ณ ออยุธยา, เรื่องเดิม, หน้า 62
- ³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2
- ³⁸ ดูรายละเอียดใน สุจิต บุญบงการ, พัฒนาการทางการเมือง : ปฏิสัมพันธ์, หน้า 120-130
- ³⁹ ดูรายละเอียดเรื่องขบวนการล่าสังหารผู้นำชาวนาใน สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 25 ฉบับที่ 6 5 สิงหาคม พ.ศ.2522
- ⁴⁰ สยามจดหมายเหตุ บันทึกข่าวสาร และเหตุการณ์ พ.ศ.2516, 2517, 2518, หน้า 97
- ⁴¹ สุวรรณ เต็มเมธารัตน์, เรื่องเดิม, หน้า 92
- ⁴² ยศ สันตสมบัติ, อำนาจ บุคลิกภาพและผู้นำการเมืองไทย เอกสารวิจัยอันดับที่ 34 สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2533, หน้า 127
- ⁴³ ดูรายละเอียดใน สุชาติ สวัสดิ์ศรี บรรณาธิการ "จิตร ภูมิศักดิ์ นักรบของคนรุ่นใหม่" โครงการหนังสือเล่มอันดับ 4 สังคมศาสตร์ปริทัศน์ พ.ศ.2517
- ⁴⁴ ชัยสิริ สมุทรวงษ์, วรรณกรรมการเมืองไทย 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 (กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2521), หน้า 53
- ⁴⁵ ดร.ลิขิต อีร์เวคิน, พัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 82
- ⁴⁶ บุญเรือน เนียมหอม, การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือภาษาไทยเกี่ยวกับการเมืองที่จัดพิมพ์ขึ้นตั้งแต่วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ถึง 15 มกราคม พ.ศ.2518 วิทยานิพนธ์แผนกบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ.2519

⁴⁷ ฉันทนา รัชนีเศรษฐ์, เรื่องเดิม, หน้า 216

⁴⁸ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน กลุ่มพฤติกรรม, เราคือผู้บริสุทธิ์ : จดหมายและคำให้
สัมภาษณ์เปิดเผยข้อเท็จจริงคดี 6 ตุลา (กรุงเทพฯ, สารมวลชน, พ.ศ.2531)

⁴⁹ ระวีวรรณ ประกอบผล, เรื่องเดิม, หน้า 130

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 131

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 126

⁵² สุวรรณา เด่นเมธาวัฒน์, การประเมินผลงานรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร,

หน้า 60

★